

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE
Pedagogická fakulta
katedra biologie a environmentálních studií

PŘÍRODNÍ ZAHRADA V MATEŘSKÉ ŠKOLE
NATUR GARDEN IN KINDERGARTEN

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.

Autor diplomové práce: Bc. Ivana Rubešová

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: říjen, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Přírodní zahrady v mateřské škole vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně s použitím dále uvedené literatury.

V Praze dne .....

Podpis: .....

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své díky vedoucí diplomové práce PhDr. Kateřině Jančaříkové, Ph. D. za cenné rady, připomínky a názory při vedení diplomové práce.

Dále děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni věnovat svůj čas k vyplnění mého dotazníku a bez kterých by nebylo možné výzkum uskutečnit.

Děkuji mé rodině za trpělivost, ochotu a podporu, kterou jsem po celou dobu potřebovala.

ANOTACE

V diplomové práci se věnuji tématu přírodní zahrady v mateřské škole, která si po vzoru ze zahraničí získává i u nás stále větší oblibu. Teoretická část objasňuje pomocí klíčové literatury téma přírodní zahrady. Podrobněji se věnuji rostlinám, hlavně stromům a keřům. Výzkumnou část jsem založila na metodě dotazníku. Data jsem zpracovala kvantitativně. Cílem výzkumné části bylo, zjištění skutečností týkajících se lezení dětí na stromy mezi učiteli mateřských škol po celé České republice. Získaná data jsem analyzovala a následně vyhodnotila. Výzkum dokládá, že lezení dětí na stromy v mateřských školách není tak ojedinělé, jak by se mohlo na první pohled zdát.

SUMMARY

I devoted in the diploma thesis a topic natural gardens in kindergarten, which is gaining popularity in Czech republic from the abroad's model. The theoretical section explains the topic natural garden by the key literature. I elaborated plants, especially trees and shrubs into the details. I based the research section on questionnaire method. I elaborated data qualitatively. The object of research section was to find facts relate climbing children the trees between kindergarten teachers throughout Czech republic. I analyzed the obtained data and after I evaluated them. The research shows, that climbing children the trees is not rare, how it could look at first sight.

Klíčová slova:

Přírodní zahrada, stromy, mateřská škola, předškolní věk, učitelky mateřských škol, dotazník, bezpečnostní pravidla, lezení, financování, motorika, kreativita, fantazie

Key words:

natural garden, trees, kindergarten, preschool age, kindergarten teachers, questionnaire, security rules, climbing, funding, motor skills, creativity, imagination

Úvod.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Zahrada pro děti	10
1.2 Vymezení vybraných pojmů	10
1.3 Běžná zahrada mateřské školy	10
1.4 Jaká by měla být zahrada pro děti?	12
1.5 Bezpečnostní pravidla - děti potřebují riziko	14
2. Pobyt dětí venku.....	18
2.1 Vliv prostředí na vývoj osobnosti dítěte.....	18
2.2 Vliv pobytu dětí venku na rozvoj motoriky a kreativity	19
2.3 Vliv pobytu dětí venku na rozvoj inteligence a fantazie	22
3. Přírodní zahrada v mateřské škole.....	24
3.1 Historie vyučování pod širým nebem.....	24
3.2 Jak vytvořit přírodní zahradu?.....	26
3.3 Prvky přírodní zahrady	30
3.3.1 Živly v přírodní zahradě MŠ	31
3.3.2 Rostliny v přírodní zahradě	33
3.3.3 Další vhodné prvky.....	37
4. Metodická práce (nejen) v přírodní zahradě.....	37
5. Zkušenosti z tvorby přírodních zahrad z České republiky i zahraničí.....	39
6. Přírodní zahrady bez hranic - certifikace přírodních zahrad	41
7. Financování proměny zahrady	44
II. VÝZKUMNÁ ČÁST.....	46
8. Cíl výzkumu	46
9. Výzkumné otázky	46
10. Metodika výzkumu.....	46

10.1	Provádění výzkumu a sběr dat.....	47
11.	Vyhodnocení vlastního výzkumu	48
11.1	Věk respondentů.....	48
11.2	Kraj a velikost obce, kde se nachází mateřská škola.....	49
11.3	Mohou děti lézt na stromy v zahradě mateřské školy?	50
11.3.1	Pravidla stanovená pro lezení na stromy v mateřských školách	
11.3.2	Proč děti nemohou lézt na stromy	53
11.4	Mohou děti lézt na stromy mimo mateřskou školu za přítomnosti učitelů/ek?	54
11.5	Výskyt surových kmenů stromů nebo kořenů vhodných k lezení dětí.....	55
11.6	Úrazy spojené s lezením na stromy	56
11.7	Úrazy respondentů, spojené s lezením na stromy	57
11.8	Lezení na stromy v dětství.....	60
11.8.1	Pravidla pro lezení na stromy stanovená rodiči.....	61
11.9	Zážitky z dětství spojené se stromy.....	63
11.10	Realizace programů spojených se stromy	64
11.11	Závěrečné vyhodnocení výzkumných otázek.....	66
12.	Diskuse	69
13.	Vybrané aktivity spojené se stromy	71
14.	Závěr	75
15.	Abstrakt	77
16.	Seznam použité literatury a zdrojů	77
16.1	Elektronické zdroje (kontakty do mateřských škol).....	86
17.	Seznam použitých grafů, tabulek a obrázků	87
Přílohy	.....	88
	Úvodní text k dotazníku	89

Dotázník pro učitele/ky mateřských škol.....	89
Vybrané aktivity	93

„Pro budování a vytváření citu pro naši planetu není žádné místo na světě důležitější než místo, kde dítě vyrůstá.“ (Květoslava Burešová)

*„Mladý člověk potřebuje to elementární - vodu, špínu, křoví a prostor na hraní. Můžeme ho nechat vyrůstat bez tohoto všeho - s koberci, plyšáky a asfaltovými ulicemi a dvory. Přežije to. Ale potom se nesmíme divit, až mu později budou chybět některé základní sociální dovednosti a schopnosti...“
(Alexandr Mitscherlich)*

„Prožitky nemusí být vždy jen pozitivní, hlavní je, když jsou.“ (Eliška Kasinová)

Úvod

Hlubší zájem o pobyt dětí v přírodě jsem začala mít v roce 2010, kdy jsem se v bakalářské práci zabývala problematikou pobytu dětí ve vnitřních a venkovních prostorách mateřských škol. Výzkumy ukazující na odcizování dětí přírodě (Strejčková, 2005) a opomíjení pobytu dětí venku mě donutily více o problematice uvažovat. Nyní už jako matka, mám daleko větší zájem o to, aby i moje dítě bylo v přírodě více než doma. Pobyt dětí v přírodě nenahradí sebedokonalejší hračka ani knížka. Měnící se roční období přináší tolik neuvěřitelných prožitků, že by bylo škoda děti nejen o ně ochudit. Možnosti, které příroda připravuje dětem pro hru, jsou pro dospělého mnohdy nepochopitelné. Např. keř může být chvíli korábem, chvíli kosmickou lodí nebo obyčejným keřem, který na zimu opadá. Přírodní zahrada má jako každá alternativa pozitiva a negativa, ale po vzoru ze zahraničí, nachází své příznivce i v České republice. Přírodní zahrada nabízí dětem nové příležitosti pro spontánní hru. Líbí se mi, že do tvorby takové zahrady se zapojí nejen odborníci z řad architektů a stavařů, ale také učitelé, děti, rodiče a další dobrovolníci. Děti se spolupodílejí na zahradě a zároveň ji pak využívají každý den. Takto vybudovaná zahrada je pak místem přírodní učebny. Ve svém výzkumu se zaměřuji na lezení dětí na stromy v mateřských školách i mimo ně. Od učitelů/ek mateřských škol po celé České republice, bych ráda zjistila skutečnosti, týkající se lezení na stromy. V přírodních zahradách je lezení na stromy nebo surové kmeny stromů běžnou praxí, i v lesních mateřských školách tomu tak bývá. Když mohou děti lézt po certifikované prolézačce, proč by nemohly lézt na stromy? Kdyby stromy byly certifikované, mohlo by na ně lézt více dětí? Na tyto otázky asi nebudu schopná odpovědět, ale podle dostupných informací si trůfám říci, že ano. Motivujme děti k pohybu v přírodě, ať už lezením na stromy nebo běháním v nerovném terénu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Zahrada pro děti

1.2 Vymezení vybraných pojmů

Zahrada - „Zahrada je zdrojem nesčíslných půvabů, krás a velkých i drobných radostí. Je ovšem třeba naučit se ji vnímat, hlavně ty drobné krásy, jichž si člověk, uspěchaný každodenním chvatem života, často nemá ani čas, ani schopnost všimnout“ (Říhová, Vaněk, 2004: str. 5).

Přírodní zahrada – Nejméně náročný způsob obdělávání, který nechává působit přírodní síly. Místo pro pozorování jevů, prostor pro pochopení vztahů, vazeb a energetických toků (Křivánková, 2010).

Ekologická psychologie – „zkoumá důsledky zrychlení technologie, přetvářejícího rapidně životní prostředí, na psychiku lidí“ (Černoušek, 1992: str. 13).

1.3 Běžná zahrada mateřské školy

Mateřské školy v České republice uskutečňují vzdělávání předškolních dětí převážně v oplocených areálech s vlastní budovou a zahradou. Pokud se zahrada u mateřské školy nevyskytuje, navštěvují učitelé/ky s dětmi blízké parky nebo hřiště. Vyhláška 410/2005 Sb. ze dne 4. 10. 2005, stanovuje hygienické požadavky na prostory a provoz takto: „Nezastavěná plocha pozemku u zařízení pro výchovu a vzdělávání provozoven pro výchovu a vzdělávání, určená pro pobyt dětí předškolního věku musí činit nejméně 30m² na 1 dítě. Pozemek musí být oplocen. Plocha dětského hřiště musí činit nejméně 4m² na 1 dítě“ (zákon 410/2005 Sb., hlava 1 §3). Vyhláška dále také stanovuje podmínky pro rostliny a dřeviny v zahradě mateřské školy: „Při volbě rostlin a dřevin vysazovaných na pozemky určené pro zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí být zohledněna ochrana zdraví dětí a žáků. Dřeviny nesmí způsobit snížení parametrů denního osvětlení ve výukových

a pobytových místnostech pod požadovaný limit¹²). Vzdálenost sázené dřeviny od obvodové zdi budov musí být stejná, jako je její předpokládaná maximální výška. Vysazené rostliny, travnaté plochy a dřeviny musí být řádně udržovány. Pro údržbu musí být užívána voda alespoň I. třídy jakosti odpovídající české technické normě upravující jakost vody pro závlahu“ (zákon 410/2005 Sb., hlava 1 §3).

Školní zahrady si dřívější generace spojuje s prolézačkami, houpačkami a kolotoči typu zeměkoule, trubkového stylu. To, že se tyto prvky stále vyskytují v některých zahradách mateřských škol, mohu potvrdit z vlastní zkušenosti. V mateřské škole, kde jsem nějaký čas učila, byl vstup na tyto prvky povolen dětem pouze pod dozorem učitelů. Většina z nich se postupně odstraňovala a nahrazovala novými certifikovanými prvky. Hrubošová na výskyt těchto prvků v zahradě také upozorňuje a poukazuje na možnosti, které zahrada ukrývá. Je třeba zaměřit se na celý areál mateřské školy, nejen na budovu, kterou mateřské školy upravují primárně (Hrubošová, 2013).

Obrázek č. 1 – Zastaralé prvky zahrady mateřské školy

Zdroj: Vlastní zdroj

Uspořádání zahrady má každá mateřská škola trošku jiné, ale některé prvky mají společné. Jako např. pískoviště, prolézačky, skluzavky a jiné další. „RVP PV požaduje, aby prostory školní zahrady nebo hřiště byly vybaveny tak, aby „umožňovaly dětem rozmanité pohybové a další aktivity“ (Jančaříková, 2010: str. 17). Pěkně zařízená

zahrada ovšem nezaručí dlouhý pobyt dětí venku, aktivity a kroužky ve třídách tomu mnohdy zamezují a omezí pobyt venku. Fottová uvádí, že za nepříznivého počasí se zahrada mateřské školy využívá minimálně, i když dobře vybavená zahrada nabízí rozmanité činnosti a hry během celého roku (Fottová, 1964). Na opomíjení pobytu dětí za nepříznivého počasí v mateřské škole upozorňuje také Rubešová, která z rozhovorů s učiteli zjistila, že čas strávený v mateřské škole probíhá převážně ve vnitřních prostorách (Rubešová, 2010).

Některé zásadnější poznatky z venkovních areálů mateřských škol popsala Strejčková, která s odstupem 12 let (1993-2004) navštívila všechny školská zařízení v obvodě Prahy 10 a později i Prahy 15. Strejčková zjistila, že pozemky u mateřských škol, jsou převážně ploché a neumožňují dětem zvládnutí různých překážek. V zahradách mateřských škol se zlepšila vybavenost herními prvky, ale situace trávníků, keřů a stromů je značně horší. Trávníky jsou plné plevele a záhonků, které si pěstují děti sami je minimum. Svazující jsou pro učitelky také platné hygienické a školské předpisy, které znesnadňují vycházky, brání v konzumaci místního ovoce a zeleniny. Učitelé/ky nechtějí riskovat konflikty a pokuty a raději některé aktivity vynechávají (Strejčková, 2005).

V posledních letech se v České republice rozšířil výskyt lesních klubů a posléze i lesních mateřských škol, které využívají pro vzdělávání dětí přirozené prostředí v přírodě. Svě místo si nacházejí i přírodní zahrady, které se také začínají rozšiřovat a některé mateřské školy už takové zahrady mají.

1.4 Jaká by měla být zahrada pro děti?

Děti se přírodě odcizují, to potvrzují zahraniční i české výzkumy, které se zabývají touto problematikou. Výzkumné studie o odcizování člověka přírodě jsou zpracovány např. v bakalářské práci (Rubešová, 2010) a diplomové práci (Kapuciánová, 2010).

Generace dnešních dětí vyrůstá v době, která má své výhody i nevýhody. Výhodou je např. dostupnost technických prostředků a informací, které děti získávají prostřednictvím literatury a médií. Tyto výhody však přinášejí negativní působení

v podobě sedavých činností dětí a opomíjení přirozeného pobytu a pohybu v přírodě. Ve městech prostředí pro dětskou hru ve venkovním prostředí ubývá, jedním z důvodů je obava o bezpečnost. To si uvědomují i odborníci z řad pedagogů, sociologů, architektů a ekologů (Franěk, 2001).

Děti chodí ven s rodiči a hrají si převážně pod dozorem. Hry dětí venku se hlavně ve městě dějí převážně na vybudovaných certifikovaných hřištích, která musí splňovat normy. V nákupních centrech vznikají umělá hřiště a dětské koutky, kde si mohou děti hrát. Typizované prvky na takových hřištích a místech, nabízejí dětem jen omezenou nabídku k pohybu, naopak v přírodní zahradě je ponechána dětem možnost volby ve zdolávání překážek.

Dobré představy architektů se mohou v mnohém lišit od toho, co by chtěly děti a co skutečně potřebují. Moore z North Carolina State University v USA zvolil zajímavý způsob jak naplánovat prostor pro dětskou hru. Jeho snaha je zaměřena hlavně k dětem, které ukazují dospělým svůj pohled na místa ve městě, která potřebují ke své hře a k životu (Franěk, 2001). Podle Franěka dětem chybí venku chaotický (tajný) prostor v přirozeném prostředí, ve městech je třeba se chovat podle pravidel a tím, je přirozená aktivita silně limitována (Franěk, 2001).

My dospělí máme o potřebách dětí své představy. Často nás vykolejí dětský křik nebo špinavé oblečení, které ke hře v přírodě patří. Pokud však jdeme zrovna nakupovat a cestou se dítě umaže, nehodí se nám to. Co by si o nás pomysleli lidé okolo, co jsme to za rodiče nebo učitele? Na jedné podzimní vycházce s dětmi ze Semínka, se mě cizí paní ptala: „Co jste s dětmi dělaly, že jsou tak hrozně špinavé? V mateřské škole v Dobrém, kde jsem posléze učila, jsem jedno sychravé dopoledne využila k hrám dětí na malém kopečku v zahradě. Jednalo se o děti ve věku 3 – 4 let. Děti s radostí pobíhaly, padaly a občas se sklouzly po blátě. Jejich hra byla plná nadšení, nenechaly se rušit. Pomáhaly si navzájem zvednout se, spolupracovaly při hledání dřívěk a kamínků. Všechny děti byly po dopoledni venku mírně ušpiněné od bláta. Jeden z chlapců, byl ušpiněn více než ostatní děti. Jeho tatínek se velmi zlobil, že je syn špinavý. Ale o pocity, které měl jeho syn při této hře, se nezajímal. Chlapec byl šťastný. Dětem stačí někdy opravdu málo.

Jaká by tedy měla být ideální zahrada pro děti? Šůrová uvádí, že zahrada by měla harmonicky rozvíjet všechny smysly dítěte i jeho motorický rozvoj. Měla

by být pestrá a poskytovat dítěti nové podněty a vjemy. V takové zahradě mělo být mnoho tajných místechek a úkrytů, měla by být bezpečná. Vhodné herní prvky vytvoří v takové zahradě ráj pro děti (Šůrová, 2010). Burešová přírodní zahradu charakterizuje jako místo, kde mají děti dostatečný prostor pro aktivity. Pocit bezpečnosti zajišťuje oplocení, děti se nemohou ztratit a setkat s cizími lidmi. Taková zahrada je místem prvotního zkoumání mnoha budoucí „přírodovědců“ (Burešová, 2010). V ideální zahradě není potřeba chemie, nevzniká žádný odpad a odlehlé kouty zahrady jsou ponechány divočině. Pro děti je v takové zahradě „bahniště“ a bylinkový záhon. I takové mohou být složky přírodní zahrady (Vítková, 2012). Není důležité, jak velká zahrada je. Pokud mají děti možnost vyrůstat s přírodou, motivuje je to, zkoušet nové věci a učit se z chyb. Malé děti mají schopnost zapamatování si zážitků s přírodou, z těch pak čerpají celý život. Izolováním dětí od přírody je odtrháváme od jejich kořenů, které v pozdějším věku přivodí problémy v běžném životě.¹

1.5 Bezpečnostní pravidla - děti potřebují riziko

Většina z nás, měla možnost si v dětství hrát bez dozoru dospělého, lézt na stromy, válet sudy ze stráně nebo stavět domečky v křoví a na stromech. Nikdo nás přehnaně nekontroloval, i když na nás nebylo vidět. Jedinou naší výbavou byl klíč a hodinky. Dnes je vše zcela jinak, děti se do školy vozí autem a možnost hraní bez dozoru je značně omezena. Rodiče se o děti odůvodněně obávají, protože není pro děti venku vždy bezpečno. Děti jsou díky tomu ochuzeny o mnohé zkušenosti, které pro jejich rodiče byly běžné. I hřiště a zahrady se pomalu proměňují. Vše musí být bezpečné a vybavené podle norem. Děti tráví více času v místnostech a převažují sedavé aktivity.

Výzkum, který nedávno provedli ve Velké Británii, dokazuje, že je daleko vyšší pravděpodobnost, že se dnešní děti zraní při pádu z postele než při pádu ze stromu (Harris, 2008).

Britské statistiky uvádějí:

Lékařskou pomoc po pádu ze stromu potřebovalo v letech:

---

¹ <http://www.zahradaproradost.cz/perma/deti.htm>

- 2006/2007 - 1067 dětí do 15 let
- 1999/2000 - 1823 dětí do 15 let

Lékařskou pomoc po pádu z postele potřebovalo v letech:

- 2006/2007 – 2531 dětí do 15 let
- 1999/2000 – 2226 dětí do 15 let

Údaje jsou převzaty z průzkumu realizovaného ve Velké Británii a publikovaného na **Dailymail**:²

Furedi uvedl, že stromy dnešní děti lákají daleko méně, než děti v minulosti. Rodiče a členové rodiny zakazují dětem šplhat na stromy, i když to děti učí rozpoznat rizika. Z důvodu bezpečnosti dominují u dětí převážně sedavé činnosti. Pokud hodnotíme rizika, je lepší riskovat zlomeninu při pádu ze stromu nebo rozvíjet u dětí hraní počítačových her, které mají možná daleko horší dopady na vývoj dětí? (Harris, 2008). „Pády v přírodě bývají velice nebezpečné. Jsou způsobeny obvykle neznalostí terénu či riskováním“ (Frišová, Coufalová, Soukupová, Kostner, Blažek, 2006: str. 32). Jsou dvě cesty, jak děti chránit před úrazy: 1. Kolem dítěte vytvoříme bezpečné prostředí, 2. Naučíme dítě rozpoznat riziko.³ Harbottle, který navrhuje přírodní hřiště pro Nature Play Ireland se bezpečnosti a dětským hřištím věnuje již dlouhá léta. Během své práce zjistil, že jeho práce byla zaměřená na to, aby zabránil dětem dělat na hřištích to, co chtějí. V současnosti se snaží o opak. Například lezení po stromech a zjištění, jak vysoko se dítě odváží vylézt, je pro něj důležité poznání. Hřiště by mělo nabídnout určitou míru riskování, jinak si ji děti najdou mimo něj (Ondřej, 2011). To mohu potvrdit vlastní zkušeností z jedné německé lesní mateřské školy, kterou jsem měla možnost navštívit v roce 2010, ve Freiburgu. Děti v této lesní mateřské škole běžně lezly na stromy. Za podmínky, že vylezou jen tam, odkud slezou sami dolů.

² <http://www.dailymail.co.uk/news/article-560644/The-Xbox-generation-Why-children-likely-hurt-falling-bed-tree.html>

³ http://www.centrumprevence.cz/img/prevence_urazu.pdf

Běžně také pracují v koutku s hlínou s ostrými nástroji, ale vědí, že musí sedět a nikde nepobíhat. Za 15 let provozu se zde stal pouze jeden úraz spojený s lezením na stromy.

V Evropské unii platí bezpečnostní normy, jejich využití je v každé členské zemi jiné. Jednou ročně jsou mateřské školy povinné zajistit odbornou a technickou kontrolu herních prvků zahrady, která je prováděna podle evropských norem a jejich novelizací:

Nadace ČEZ uvádí tyto normy, zákony a vyhlášky:

- **ČSN EN 1176/2009** - všeobecné bezpečnostní požadavky pro zařízení dětských hřišť (důraz na houpačky, skluzavky, lanové dráhy, kolotoče a kolébavky), pokyny pro zřizování, kontrolu, údržbu a provoz dětských hřišť.
- **ČSN EN 1177** - bezpečnostní požadavky na povrch hřiště tlumící náraz v případě pádu

Ochrana veřejného zdraví podle:

- **zákona č. 258/2000 Sb.** - Ochrana veřejného zdraví.
- **vyhlášky č. 135/2004 Sb.** - Hygienické požadavky na koupaliště, sauny a hygienické limity písku v pískovištích venkovních hracích ploch.

Kontroly se dělí na běžné vizuální, provozní a hlavní roční kontrola.⁴ Pokud dojde k úrazu, je třeba řídit se vyhláškou č.64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů. Zde jsou stanoveny podmínky vyplňování knihy úrazů, hlášení úrazů a další potřebné kroky.

Bezpečnostní normy jsou v přírodní zahradě problémem. Projektanti, kteří navrhují klasická hřiště, mají cestu navrhování snadnější. Nabízejí jeden certifikovaný herní prvek, více uživatelům. Normu nelze naplnit u zahrad přírodních, zde se pracuje s přírodním materiálem a každý kousek je třeba ohodnotit zvlášť, to potvrzuje i Kolářová z německé projekční kanceláře Stadt + Natur. Zdravá míra rizika je v takto zaměřené zahradě nabízena, děti musí umět riziko předvídat. Je třeba zabránit vážnějším úrazům a ohlídat bezpečné dopadové plochy v okolí prvků (Ondřej, 2011). Gründler a Schäfer doporučují, aby se tvůrci zahrady v přírodním stylu poradili

---

⁴ <http://www.nadacecez.cz/cs/projekty/oranzova-hriste/bezpecnost.html>

s odborníkem, stejně jako u klasického hřiště. Ochráníme tím děti před zbytečným rizikem. Na hřištích v přírodním stylu dochází k méně úrazům, než jsou-li děti v herních možnostech omezeny (Gründler, Schäfer, 2010).

Je možné si v našich podmínkách dovolit budovat takto zaměřené zahrady? Díky péči mnohých nadšenců určitě ano. Inspirovat, se můžeme např. v Německu, kde za bezpečnost dětí na zahradách u mateřských škol odpovídají úrazové pojišťovny obcí, které nesou regionálně odlišná pojmenování (např. „GUV“ nebo „Unfallkasse“) (Gründler, Schäfer, 2010). Není možné zabránit veškerému riziku, které dětem hrozí v klasické zahradě, i v zahradě přírodní. Veškerým rizikům se nelze vyhnout, a pokud chceme poskytnout dětem volnost pro hru, je třeba přijmout tento fakt. „Stoprocentní bezpečnost neexistuje, nebezpečí poranit se a pocítit bolest provází každou sportovní a herní aktivitu. Avšak při tvorbě venkovního prostoru může být naším cílem, aby bylo skutečné, pro děti zvládnutelné riziko dobře rozpoznatelné. Musí být zjevné a ohodnotitelné, a to úměrně věku dětí. Kouzlo hry spočívá pro děti i dospělé právě v tom, že mohou testovat své meze. Přitom je normální, že se stávají chyby. Důsledky těchto chyb lez omezit, pakliže budou hned od začátku dodrženy určité zásady“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 72).

2. Pobyt dětí venku

2.1 Vliv prostředí na vývoj osobnosti dítěte

Černoušek považuje za první životní prostředí člověka dělohu (mateřské lůno). Ta určuje konstantní podmínky pro úspěšný rozvoj lidského zárodku: zajišťuje přísun potravy a krve. Je prvním prostorovým uspořádáním, v jehož souřadnicích je realizován genetický program jedinečné lidské individuality. Vedle vlivu dědičnosti a výchovy je prostředí, kde dítě vyrůstá velmi zásadní. Životní prostředí, v němž dítě tráví většinu svého času – obec, sídliště má své klady i zápory a ovlivňuje zdravý rozvoj budoucí osobnosti. Podle statistických údajů se připouštějí rozdíly mezi dětmi z venkova a města, i když vyrůstají ve stejné kultuře. Děti vyrůstající ve městě mají nedostatek prostoru pro hry v přirozeném prostředí, oproti nim mají děti na venkově ohromnou příležitost využívat herní aktivity v přírodě, ale mají chudší slovní zásobu – ta se v dospělosti vyrovná. Děti na sídlištích mají vše dokonale zorganizované a nachystané životu dospělých poznamenal Kraus (Černoušek, 1992). Je třeba však zvážit, zda děti vyrůstající na venkově opravdu využívají přirozené prostředí okolo. Zahrady kolem rodinných domů se proměnily v krátce střižené trávníky a technické prostředky mají děti doma také.

Vylézt na strom nebo si ušpinit kolena dnešní děti často nemohou, tento stav popisuje zahraniční literatura jako - syndrom odcizení přírodě. Tento pojem zmiňuje i Richard Louv ve své knize Last Child in the Woods (Poslední dítě v lese). **Louv** tvrdí, že některé behaviorální a jiné problémy mohou být způsobeny prudkým úbytkem času, který dnešní děti tráví venku: *„Děti, které jsou více v kontaktu s přírodou, jsou méně nemocné, stresované a méně agresivní a jsou lépe připravené na neočekávané zvraty života. Pobyť v přírodě může být mocným lékem chorob jako poruchy pozornosti, deprese a další nemoci. Právě tak, jako dítě potřebuje dobrou výživu a dostatek spánku, potřebuje i kontakt s přírodou“* (Říhová a kol. 2008-2013).

Pro utváření vztahu k přírodě a životnímu prostředí v předškolním věku, hrají roli také lidé v okolí dítěte. Vhodný vzor, vlídné prostředí a možnost hrát si a pracovat dává prostor ovlivnit a změnit vztah dítěte k přírodě (Novotná, 2009). Šůrová uvádí, že děti vyrůstající v těsném kontaktu s přírodou jsou zdravější,

sebevědomější a vyrovnanější, jelikož příroda přirozeně podporuje fyzický a psychický vývoj dítěte. Vývoj dětí a vztah k přírodě je velmi důležitý a právě zahrada v něm může hrát významnou roli (Šůrová, 2010). Podle Jančaříkové má příroda také edukační roli, a podle některých odborníků je příroda nejlepší učitel, který poskytuje vždy dostatečné množství podnětů (Jančaříková, 2010).

Proměny dětství v číslech:

- Ještě v předchozí generaci si v přírodě hrálo 40% dětí, dnes je to pouze 10%.
- 84% dospělých se domnívá, že měli v dětství více volnosti hrát si venku, než mají dnešní děti, stejný názor má i 94% současných prarodičů.
- Za posledních 30 let se zkrátila vzdálenost pobytu dětí od domova o celých 90%.
- Více než 81% dětí bez rozdílu věku by si přálo trávit více času venku a bez dozoru dospělých.

Údaje jsou převzaty z průzkumu realizovaného ve Velké Británii v roce 2009, který vypracovala společnost England Marketing pro organizaci Natural England (Hrubošová, 2013: str. 11).

2.2 Vliv pobytu dětí venku na rozvoj motoriky a kreativity

Důraz na dostatečný pohyb a pobyt dětí venku by kladen již v historii. Např. Komenský v Informatoriu školy mateřské v sedmé kapitole nazvané: „Jak v činech a pracech cvičeny mají býti dítky?“ uvádí: „V druhém a třetím roce mechanica platněji se jich chytati bude. Tu zajisté porozumívají, co jest běhati, skákati, vrtěti se, hráti s něčím, zapalovati něco, hasiti zase, točiti neb přelívati vodu, fochrovati něčím, přenášeti něco z místa na místo, zdvíhati klásti, káceti, stavěti, obracet, svíjeti, rozvíjeti, ohýbati, přimiti, lámati, krájeti etc., čehož se jim dovolovati i něco ukazovati má, jak čeho příčiny. Rok čtvrtý, pátý, šestý práce a řemeslení plný bude, jakož býti má. Nebo

není dobré znamení, když dítě tiše sedí a chodí: vždycky běhati a vždycky něco dělati zdravého těla a čerstvé mysli jistým důvodem jest. Protož, jakž navrženo, očkoli se pokoušejí, přáti jim toho a napomáhati, aby co dělají, vždycky s nějakým rozumem bylo a k dalším opravdovým věcem se hodilo“ (Komenský, 2007: str. 58).

Motivačně – volní charakteristikou předškoláka nám připomíná neutuchající potřebu dítěte být aktivní. To se projevuje verbálně, lokomotoricky – stálým poskakováním, poposedáváním a různými pohyby, které ortopedi vysvětlují růstem dlouhých kostí, celkovou osifikací kostry. S tím souvisí potřeba být stále v pohybu. Vedle potřeby aktivity je třeba zmínit i potřebu stability, jistoty, zázemí, trvalosti bezpečí (Šulová, 2010). Dětem je často znemožněno vybití dostatek energie, tak aby byly spokojené a to díky „civilizovanému prostředí“. Aktivity jsou dětem omezovány nedostatkem času na hraní venku, omezeným prostorem doma. U mladších dětí se dokonce pohybu zamezuje „uvězněním“ v ohrádce, v kšírkách, v postýlce nebo v jídelní židličce. (Liedloffová, 2007). Dvořáková ve spolupráci s Baboučkovou, realizovaly výzkum zaměřený na růst a motorickou výkonnost předškolních dětí. Výzkum byl realizován v roce 2010 a jeho cílem bylo zjistit: Úroveň růstu a motorické výkonnosti předškolní dětí v současnosti a srovnat výsledky s celostátním výzkumem z roku 1977. Autorky přišly na to, že motorická výkonnost je spíše stagnující nebo horší a to hlavně v disciplínách náročnějších na koordinaci. Pozitivní výkonnost se vyskytla u dětí z velkoměsta a negativní u dětí z obcí pod 2000 obyvatel. Z výzkumu je zřejmá potřeba podpory pozitivní intervence v pohybových aktivitách již v předškolním věku, v této době se vytváří předpoklady pro aktivní způsob života. (Dvořáková, Baboučková, Justián, 2010).

V přírodním prostředí děti se děti přirozeně pohybují a inklinují ke hře. Přírodní prvky jako kameny, dřívko, bláto nebo kmen stromu jsou flexibilní a podněcují fantazii a kreativitu dětí. Předem není dána funkce jednotlivých prvků (Hrubošová, 2013). „Zabývat se ve hře živou i neživou přírodou patří k základním potřebám dítěte, podobně jako jídlo, spánek, láska a péče. Přírodní zahrady například s kopci, zemními valy, chodbami z keřů a trampolíny z větví dětem poskytují možnost rozmanitého pohybu: skákat, vylézt nahoru, skočit dolů, šplhat, udržovat rovnováhu atd.⁵ „Švédská studie

---

⁵ <http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?b=6523>

(Grahm et al., 1997) porovnávala mateřskou školu v malém městě (Klippan) která využívá venkovní přírodní prostředí (les, louka, pole, divoká zahrada, vysoké stromy, velké skály, nerovná krajina, velké písčiny, houpačky, lana) s mateřskou školou ve velkoměstě Malmö) s moderním extravilánem (rovný pozemek, tráva, hřiště, cesty, pískoviště, malá prolézačka na lezení a klouzání, dva malé stromy, květinový záhon). Děti byly ve věku od 3 do 7 let. Výzkumníky zajímalo, jak působí utvořený venkovní prostor na děti. Všech 22 dětí „přírodní mateřské školy“ obstálo ve všech zkoumaných oblastech vývoje lépe: v hrubé motorice byli šikovnější, dokázaly se lépe koncentrovat

a chyběly méně kvůli nemocem, nežli 21 dětí, které si hrály v naplánovaném umělém prostředí (Grahm et al., 1997)“ (cit z Kapuciánová, 2010: str. 28). Další uskutečněná studie, byla zaměřena na porovnání rozdílů mezi běžnou mateřskou školou, integrovanou lesní mateřskou školou a samostatnou lesní mateřskou školou. Tento výzkum realizovala Kiener (2003). Výsledky ukazují, že v rozvoji hrubé motoriky jsou šikovnější děti ze samostatné lesní mateřské školy. I rodiče hodnotící rozvoj motoriky u svých dětí byly pozitivnější než u ostatních. V kreativě měli nadprůměrný výsledek děti lesní mateřské školy i v jemné motorice tomu tak bylo. Výsledek naznačuje důležitost pestrosti a příležitostí v rozvoji dětí (Vošahlíková, 2010).

2.3 Vliv pobytu dětí venku na rozvoj inteligence a fantazie

Každý z nás určitě někdy o něčem snil např. o novém autě, pěkné dovolené apod. V životě dítěte má fantazie pozitivní vliv a obohacuje život dítěte. Fantazii můžeme definovat jako „myšlení v obrazech, obměňování minulé zkušeností, hlavním znakem je novost toho, co subjekt dosud neprožil, míra fantazie je dána nadáním. Naučit se rozlišovat mezi skutečností a fantazií by se mělo naučit dítě v předškolním věku (Špaňhelová, 2004). Dle Kořátkové, si děti si v předškolním věku hrají velmi soustředěně a angažovaně (Kořátková, 2005). „Čas pro volnou hru, je pro dítě do šesti let nezbytný, dovoluje naplňovat jeho potřeby, zkušenosti, vědomosti, dovednosti, individuální tempo a zájmy, dětské vztahy a vzájemnost, která má nenahraditelnou hodnotu pro sociální učení. Caiatiová, Delačová, Müllerová (1995) uvádějí tu zkušenost, že děti se díky podceňování volné hry odnaučí hrát si ještě před nástupem do školy“ (Kořátková, 2005: str. 16). Výběr místa ke hře je velmi důležitý. Děti si mohou hrát stejně dobře doma s drahou hračkou jako v přírodě s kamínky nebo dřívky. Hra je propojená s rozvojem motoriky, s rozvojem vztahů a soustředění dítěte při hře je závislé na aktuálním stavu okolo dítěte (Šulová, 2010). Vzpomínám si na své dětství, kdy jsem v přírodě vařila jako opravdová kuchařka, hledala jsem rostliny a hledala jejich podobnost s opravdovými potravinami. Vše jsem pak zamíchala dřívkem a servírovala na lopuchovém listu. Od životního prostředí se nevyhnutelně odvíjí i každá hra. Někdy stačí skutečně málo (Černoušek, 1992). „Děti si musí život ohmatat, očichat, okoukat a oposlouchat, někdy i ochutnat. Přírodní zahrady děti podněcují k vynalézání her, k experimentování, k tomu, aby si samy něco postavily. Pokud příroda dostane na naší zahradě místo, naučí se ji děti vnímat jako něco cenného, co si zaslouží naši péči a ochranu.“⁶ „V Amerických velkoměstech provedli psychologové průzkum a zjistili, že některé děti školou povinné neznají domácí zvířectvo a netuší, z čeho pochází obyčejné mléko“ (Černoušek, 1992: str. 13).

---

⁶ <http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?b=6523>

Příběh z praxe - rozvoj inteligence při hře:

„Brrmm, brrmm...“

-,Tříletá Kathrin napodobuje zvuky jedoucího auta a krouží při tom kouskem chleba s medem po okraji talíře.

„Přestaň si hrát a sněz svou snídani,“ říká její učitelka.

Kathrin neodpovídá. Zatímco kouše sousto chleba, pozoruje medovou stopu, kterou její „auto“ zanechalo na talíři. Opisuje stopu ukazováčkem, zkouší jí dát nový směr a opět napodobuje zvuky auta. Učitelka si hluboce povzdychne, ale už nic neříká, protože ví, že Kathrin může zvládnout obojí: hru i snídani.

Kathrin si hraje, protože to jinak nedokáže.

Hra je genetický program, který má člověk společný se všemi vyššími savci. Dospělým a dětem připadají hrající si kořata nebo štěňata legrační a nemohou se na ně vynadávat. Mláďata se hrou učí druhy chování, které potřebují pro přežití. Kořata cvičí ve hře například lovení a chytání, a to s náramnou radostí.

Kathrin už přežije, aniž by trénovala chytání, lov či útěk. Usedne k prostřenému stolu, a když je nejhorší hlad utišen, začne si hrát, místo aby „pěkně vyjedla talíř“.

Kathrin trénuje svou inteligenci.

To, co dospělým připadá jako ztráta času, totiž vedle příjmu potravy si ještě hrát, je automatický učební proces rozvíjející inteligenci. Tu inteligenci, kterou se savci homo sapiens vyznačují a která je základem naší dnešní civilizace a kultury“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 20).

3. Přírodní zahrada v mateřské škole

3.1 Historie vyučování pod širým nebem

Myšlenka vyučování v přírodě byla považována za důležitou již v historii. Zasloužilo se o to hned několik významných osobností, kterým vdčíme za významné kroky ve vzdělávání. Věda a pokroky nám dávají nové možnosti, které přinášejí pozitiva i negativa. V mnohém nám ulehčují práci, ale zároveň některé z nás nutí přemýšlet o tom, jak se navrátit k přírodě. To se týká i školských zařízení, kde pracují lidé se zájmem o přírodu. Domověda je oživujícím pramenem, který náš učí alespoň část toho, co bychom měli na zemi poznat a posuzovat jako celek (Procházka, 1926) cit z (Křivánková, 2010). Pedagogové byli v historii nositeli pokroku a nových myšlenek. Jedním z nich byl i Komenský, který podporoval výchovu ve shodě s přírodou a připodobnil školní systém k ročním obdobím (Morkes, 2010). „Škola mateřská je příjemné jaro, ozdobené výhonky a květinami různé vůně. Škola s vyučovacím jazykem mateřským představuje léto, které ukazuje plné klasy s některými dříve dozrávajícími plody. Gymnázium se rovná podzimu, který sbírá plné plody polí, zahrad a vinic a ukládá je v sýpkách ducha. Akademie konečně ať jest obrazem zimy, která připravuje sebrané plody k rozmanitému užití, aby bylo z čeho žítí v celém ostatním průběhu života“ (Morkes, 2007: str. 16). Komenský si přírody nejen vážil, ale také ji plně respektoval. Ve svém spisu Velká didaktika to dokládá slovy: „Následujeme-li přírody jako vůdkyně, nikdy neupadneme na scesti.“ Ta posílil ještě konstatováním: „Pod vedením přírody nelze nikterak zabloudit“. Všeobecný školní řád vydaný Marií Terezií 6. 12. 1774 ovlivnil i budování zahrad při školách. Všeobecný školní řád, který je počátkem povinné školní docházky stanovil, že škola má být zřízena v každé obci s farou (Morkes, 2010).

K dalším významným osobnostem 19. stol patří také český filozof a pedagog Vincenc Zahradník, který byl příznivcem přirozené výchovy. Zahradník zdůrazňoval, že člověka vždy a všude vychovává celý svět. Pro učitele byly známé jeho úvahy o zvelebení školy, kde konstatoval: „Vychovávej ve shodě s přírodou. Výchova přírody nic nezkaží, co proti přírodě, jest špatné. Taková přirozená výchova stává se základem a vodítkem výchovy umělé, zná-li vychovatel, které síly spočívají v duši dětské,

za jakých podmínek jsou činy, jaké mají zákony a jak mohou cestou od přírody určenou stále být vyvíjeny a zušlechťovány“. Za první programově a již koncepčně založenou „školní zahradu“ je možno považovat zahradu vybudovanou v tzv. Budči v Praze ve 40. letech 19. století. Iniciátorem a zřizovatelem Budče jako moderně a značně ambiciózně budovaného vzdělávacího zařízení byl MUDr. Karel Slavoj Amerling (1807–1884). (Morkes, 2010). „Koncem 19. století se začal značně intenzivně prosazovat požadavek, aby veškerá výchova dětí byla ve shodě s přírodou. Zdůrazňovalo se, že pod vedením přírody se nedá zabloudit.“ (Morkes, 2007: str. 16). „V letech 1874 – 1879 učil děti v přírodě olomoucký učitel Libíček (Libíček 1924 cit. ze Strnad, 1975). V roce 1875 publikoval v časopisu **Posel z Budče** český pedagog Vaníček článek, ve kterém odkazoval na Komenského Didaktiku a na tehdejší ministerský výnos (č. 4816 z 9. 6. 1873, v němž se dovoluje při vyučování ve vhodném čase vycházet do přírody v okolí školy) a doporučoval pedagogům, aby následovali jeho příkladu a co nejhojněji vycházeli se svými žáky mimo budovy škol“ (Jančaříková, 2008: str. 47).

„Nejvíce se na našem území za myšlenku vyučovat ve venkovním prostředí v období před druhou světovou válkou zasadil spisovatel dětských knih z doby pravěké, učitel a archeolog Štorch. Štorch vodil pražské děti o nedělích a svátcích do okolí Prahy, vedl kurzy plavání, bruslení a skautský tábornický oddíl. O letních prázdninách pro své žáky pořádal levné zájezdy k moři, o zimních prázdninách lyžařské zájezdy do hor. Posléze si uvědomil, že čas strávený ve školních budovách není možné vykoupit pobytem na čerstvém vzduchu jen o nedělích a svátcích a trápil ho často neutěšený zdravotní stav žáků. „*Pilný a snaživý žák, který se doma svědomitě připravuje na školní vyučování, vysedává dlouho do noci nad knihami a sešity a podrývá si zdraví v nejnebezpečnější době ... Nemá místo na zotavení*“ (Štorch, 1929: str. 19) cit. z (Jančaříková, 2008: str. 47 – 48). „V letech 1926 – 1930 provozoval na vltavském ostrově v Praze v Libni Dětskou farmu. Studenti si „venkovskou školu“ natolik oblíbili, že se zde scházeli i mimo čas vyučování., a to nejen ke hře a koupání, ale i k práci (budovali zde různé přístřešky, lavičky aj.) Štorch si vedl pečlivé záznamy, které po čtyřech letech zpracoval (Štorch, 1929). Touto výzkumnou zprávou předložil žádost o to, aby pražské úřady Dětskou farmu uznaly jako státní školu a jako takovou ji začaly financovat, protože sám již byl bez prostředků. Pražské úřady Štorchův výzkum nevezaly na vědomí a v roce 1930 musela být Dětská farma pro nedostatek prostředků zavřena

(Rýdl, Kořa, 1992)“ cit z (Jančaříková, 2008: str. 48). Tento přístup k vyučování se snaží některé školy v mnohém také naplňovat a budují si přírodní učebny na zahradách škol. Zájezdy různých typů jsou běžné v základních i mateřských školách. Vyžadují náročnou organizaci i plné nasazení všech zapojených učitelů. Sama jsem měla možnost jet s dětmi na školu v přírodě a u předškolních dětí to vyžaduje 24hodinovou bystrost. Zážitek pro děti to bývá nezapomenutelný.

3.2 Jak vytvořit přírodní zahradu?

V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) se environmentální výchova naplňuje především v páté oblasti **Dítě a svět** (Rubešová, 2010: str. 17). „Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí“ (RVP PV, 2004: str. 29). RVP PV upozorňuje na možná rizika, kterým může být např. nedostatek příležitosti vidět a vnímat svět v jeho pestrosti a změně, v jeho dění a řádu (RVP, 2004). I to může přispět k rozhodnutí o proměnu zahrady. Návrhy přírodní zahrady nejsou přesně stanoveny, je ponecháno místo pro vlastní nápady avšak vhodná literatura, odborníci a publikované články v časopisech, nám mohou s tvorbou pomoci. Nabídky seminářů, poradenství a vzdělávacích aktivit se rozšiřují. Nabízejí je ekologické organizace, které jsou rozšířeny po celé České republice (např. Chaloupky, Lipka, Veronica aj). „Rozhodnutí proměnit zahradu, provází většinou řada otázek: Proč se do toho chceme pustit? A kolik nás vůbec je? Koho potřebujeme přesvědčit, aby naše úsilí nepřišlo vniveč? Iničiátoři si musí dopředu ujasnit, jaký má být cíl rozvoje zahrady a jaký lidský potenciál se nabízí“ (Hrubošová, 2013, str. 11). S rozvojem městské zeleně pomáhá také soukromá nezisková organizace **Nadace Proměny**. Podporuje především proměny měst se zapojením obyvatel a rozvíjí povědomí společnosti o architektuře, krajinné tvorbě a vlivu prostředí na člověka. Zahradu hrou je program, kterým se nadace zasazuje o rozvoj školních zahrad a míst pro děti, propaguje význam volné hry

a přímého kontaktu dětí s přírodou, spolupráci škol s architekty a výtvarníky či zapojování dětí i dospělých do proměn míst (Hrubošová, 2013).

Řada škol o své zahrady přišla a to díky restitucím, prodeji nebo díky rekonstrukci zahrady na sportoviště nebo budovu. Důkazem toho je dotazníkový průzkum ekologického střediska Chaloupky z let 2004 – 2007 (Straková, 2007). O všechny školní zahrady jsme, ale díky některým pedagogům a nadšencům nepřišli, v posledních letech úsilí o zachování stupňuje. Vydávají se nové publikace, články a to nejen na internetu.

V říjnu 2010, vydalo středisko ekologické výchovy Chaloupky, rozsáhlou publikaci **Učíme se v zahradě**. V publikaci jsou různé metodické návody na výuku ve školní zahradě, zároveň zde významné osobnosti z řad přírodovědných a pedagogických nadšenců obhajují školní zahrady. Její editorkou a zčásti autorkou byla Květoslava Burešová. (Straková, 2007). Tato publikace je určená hlavně pro výuku na Základních školách, ale inspiraci zde mohou načerpat i učitelé Mateřských škol. Ministerstvo životního prostředí se také aktivně podílí a vydalo v roce 2010 předklad publikace: **Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu** - význam, plánování, realizace autory této publikace jsou GRÜNDLER, Elisabeth C. - SCHÄFER, Norbert. Mnohé další články a publikace byly vydány již dříve a lze z nich také čerpat inspiraci.

Zahraniční literatura má také co nabídnout (Říhová a kol. 2008-2013). **A Child's Garden** - autorka: Molly Dannenmaier. Kniha s podtitulem Zahrada pro děti aneb 60 nápadů, jak oživit zahradu k dětským hrám poslouží jako praktický rádce všem, kdo chtějí vytvořit atraktivní místo pro kontakt dětí s přírodou i na omezeném prostoru. **Creating a Space to Grow** - autor: Gail Ryder Richardson. Publikace vás provede krok za krokem proměnou venkovního prostoru uzpůsobeného pro nejmenší. Najdete v ní řadu nápadů a postupů, jak zlepšit dětské hřiště. **How to Grow a School Garden** - autoři: Arden Bucklin - Sporer a Rachel Kathleen Pringle. Komplexní průvodce tvorbou školních zahrad pro rodiče a učitele přináší praktické rady a doporučení. **Gardening Projects for Kids** - autoři: Whitney Cohen a John Fisher. Kniha zahradnických námětů pro děti ukazuje, že rodičovství a údržba zahrady mohou jít vcelku dobře dohromady. Nabízí praktické rady, jak děti zapojit a zároveň zabavit. Inspirací může být i 101 poutavých aktivit na zahradě pro rodiny s dětmi.

Jak tedy přebudovat ze stávající školní zahrady, zahradu přírodní? Na tuto otázku mi pomohl zodpovědět Portál Proměn (Říhová a kol. 2008-2013), který na svých internetových stránkách uvádí stručný návod na proměnu:

- **stav zahrady** – „Jak je zahrada využívána a co brání jejímu širšímu využití? Jaké prvky nebo části zahrady jsou v havarijním stavu a jejich úpravy budou mít prioritu? Jak fungují přístupové cesty ke škole a na zahradu? Je zajištěna snadná dostupnost? Jak je zahrada udržována?“
- **cíl projektu** – „Čeho chceme projektem dosáhnout? K jaké intenzitě využití zahrady bychom reálně chtěli dospět? Jak bude zahrada využívána pro aktivity s dětmi, pro výuku, pro volný čas? Zpřístupníme zahradu dětem a rodičům i po výuce? Jaké akce budeme organizovat na zahradě? Jak by mohli zahradu využívat pro relaxaci učitelé? Takové otázky je důležité si položit hned při zahájení přípravy projektu. Jasně definovaný cíl, pro který nadchneme budoucí uživatele, nám pomůže projekt úspěšně realizovat.“
- **analýza** - „Důležitou součástí přípravy projektu je vyhodnocení jeho silných a slabých stránek. Abychom předešli nepříjemným překvapením v průběhu projektu, je dobré se předem zamyslet nad možnými hrozbami. Jaké okolnosti by projekt mohly ohrozit či zastavit? Na co je dobré si dát pozor, čemu předejít? V čem projekt skrývá největší potenciál? Na jakých základech můžeme stavět?“
- **aktivity s dětmi, rodiči a učiteli** – „Ukažte dětem zahradu z jiného úhlu pohledu. Pátřejte s dětmi po místních příbězích. Rozvíjejte jejich vztah k místu, zahradě a místní historii. Zamyslete se s dětmi nad tím, jaké máme pocity a co je ovlivňuje. Zjistěte, zda může prostor kolem nás ovlivnit to, jak se cítíme. Jaké pocity máme na naší zahradě? Kde je nám dobře a kde nepříjemně? Poznejte s dětmi geografické a historické souvislosti zahrady. Jak by vypadala, kdyby se nacházela na jiném místě na světě? Jaká byla její podoba v minulosti a jak se možná změní v budoucnosti? Cestujte se zahradou a vytvořte její příběh.“
- **projektový tým** – „Abychom projekt zvládli úspěšně realizovat, musíme sestavit schopný projektový tým. Jaké typy prací bude projekt vyžadovat?“

Kdo by se pro danou práci hodil a mohl pomoci? Pokud najdeme nadšené a motivované lidi ochotné spolupracovat, realizace projektu bude pro všechny zúčastněné snazší.“

- **harmonogram projektu** – „Pro zajištění návaznosti jednotlivých prací v průběhu projektu je nezbytné zpracovat harmonogram. Podle naplánované délky trvání projektu a prací jsme schopni sestavit projektový tým a navrhnout čerpání finančních prostředků.“
- **rozpočet a finanční zdroje** – „Pro zajištění návaznosti jednotlivých prací v průběhu projektu je nezbytné zpracovat harmonogram. Podle naplánované délky trvání projektu a prací jsme schopni sestavit projektový tým a navrhnout čerpání finančních prostředků.“
- **komunikace, propagace** – „Fungující komunikace a zajištění informovanosti uvnitř týmu i navenek tvoří předpoklad úspěšné realizace projektu. Čím větší zájem veřejnosti se podaří získat, tím větší podporu projekt bude mít a bude snadnější jej realizovat. Zájem medií může napomoci při hledání možných partnerů projektu pro zajištění potřebných finančních zdrojů.“
- **udržitelnost projektu** – „Aby zahrada fungovala i po dokončení její realizace, je nutné se již při přípravě projektu zamyslet nad možnostmi údržby zahrady. Podle intenzity údržby, kterou jsme schopni zajistit, se rozhodneme pro náročnost úprav zahrady. Udržitelnost projektu však není jen o údržbě. Jak zajistíme další zájem dětí, učitelů a rodičů o zahradu, který je pro její vývoj klíčový? Budeme pokračovat v občasných setkáváních se členy týmu? Založíme tradici pravidelných akcí na zahradě? Stane se projekt iniciativou, která rozpoutá další proměny ve škole?“

Další nápady můžeme nalézt v již zmíněné publikaci „Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu“.

Změnit prostory zahrady je jedna věc, ale zaměřit bychom se měly na změnu přístupu dospělých, kteří s dětmi pracují. Děti si v přírodní zahradě volně hrají, to se musí rodiče i učitelky naučit přijímat. Úkolem dospělých je ochraňovat děti před nebezpečím. Učitelky mohou svou práci zorganizovat komplexněji a více o ní přemýšlejí, protože zahrada v přírodním stylu jim umožní přistupovat k dětem

individuálněji (Gründler, Schäfer, 2010). Horká vyzdvihuje záslužnou práci učitelů v mateřských školách: „Učitelky učí děti v blízkém prostředí poznávat, pojmenovávat a pozorovat některé květiny, keře, stromy, zvířata, rozlišovat neživé přírodniny (písek, hlínu, kámen, led), správně označovat přírodní jevy, včetně účinků slunce, deště větru, mrazu, sněhu, všimnout si změn v přírodě v různých ročních obdobích apod.“ (Horká, 1994, str. 10).

3.3 Prvky přírodní zahrady

Jak se přírodní zahrada liší od běžných „klasických“ zahrad? Svou **trvalou udržitelností**, která je jedním z nejdůležitějších důvodů pro zakládání. Rozmanitý ekosystém, který vytvoříme, podporuje výhodné podmínky pro rostliny a živočichy. Pro dané území jsou typické geologické, biologické a ekologické podmínky, ze kterých při tvorbě zahrady vycházíme. Po zhruba 10 - ti letech můžeme mluvit o zahradě jako o soběstačné (Svoboda, 2009 – 2013). Křivánková popisuje přírodní zahradu jako nejméně náročný způsob obdělávání, který nechává působit přírodní síly. Taková zahrada je místem pro pozorování všech jevů a dějů v bezprostředním kontaktu, je také prostorem pro pochopení vztahů, vazeb a energetických toků. Příroda je ve své jednoduchosti dokonalá, jak jednotlivé složky mezi sebou nejenom soupeří, ale zejména spolupracují, veškeré děje probíhají v cyklech a vzájemně se ovlivňují (Křivánková, 2010).

Podle Miovske nabízejí přírodní hřiště prostředí pro vývoj dětí komplexnější. Přírodní prvky mohou uspokojovat potřeby fyzické, psychické, emocionální i sociální. Roční období proměňuje dynamicky přírodní prvky a tím dětem nezevšední. Tradiční herní prvky (houpačky, lanové prvky apod.) mají v zahradě pro děti své místo. Umožňují dětem vzájemnou interakci a sdílení zážitků. Souhra technických a přírodních herních prvků zajistí pohled zahradně – krajinářského architekta (Říhová a kol. 2008 -2013). „Každý rodič a učitel stojí před každodenní otázkou, jak děti zabavit a jak je správně rozvíjet. Jak vybalancovat touhu dětí po nejrůznějších technologických vymoženostech a zároveň je přirozeně učit a formovat. Právě vhodně navržené prostředí může přinášet dětem potřebné podněty“ (Říhová a kol. 2008-2013). Největší podíl

na fungování zahrady mají hlavně učitelé, rodiče a širší veřejnost (Hrubošová, 2013). Právě tito lidé pomáhají vytvářet prostředí okolo dětí a to nejen v mateřské škole a její zahradě. V přírodní zahradě se dětem vytváří přirozené prostředí. Principy učení dětí v přírodní zahradě doporučuje např. Horká, která v předškolním věku upřednostňuje princip prožitku před zdůvodněním a racionálním vysvětlením (Horká, 1994). Děti se mohou zapojit v péči o zahradu, ale nemusí to být pouze zahradničení. Lze budovat budky pro ptáky nebo domečky pro hmyz. Nebo vytvořit hromadu z kamenů či větví a potom pozorovat žabky, ježky, rejsky, ještěrky nebo dokonce i lasičky, které se v nové skrýši rychle zabydlí. Na bylinkovém záhoně mohou se zavázanýma očima jmenovat bylinky podle vůně či hmatu...“⁷

3.3.1 Živly v přírodní zahradě MŠ

„Byla jedna kulat’oučká holčička. Její šaty byly modré, zelené a hnědé. Vlasy a boty měla celé bílé. Modré kousky byly z vody, zelené z trávy a stromů a hnědé z hlíny a kamení. Vlasy a boty byly ze sněhu a ledu. Té holčičce říkali Země. Holčička Země se začala kamarádit s lidmi. Dávala jim mnoho dárků, aby se jim dobře žilo. Půjčila jim i svoje šaty, aby na nich hospodařili. Na počátku se lidé o Zemi moc nestarali. Ničili jí zelené šaty – trhali je, špinili, dokonce někde i pálili. Z modrých šatiček lovili hodně ryb, až jí málem nezbyli žádné. A také jí modré šaty občas velmi ušpinili, když je polili špínou. Jednou byla Země velmi smutná a tu k ní přišli její kamarádi – Větr, Voda, Bouřka, Oheň a další i maminka Slunce a ti jí pověděli: „Naše milá Země, nebuď už smutná, mi ti pomůžeme lidem ukázat, jak se mají o tebe a také o nás starat. Potom budeme všichni šťastní, veselí a spokojení“ (Hamatová, 2011). Tuto pohádku můžeme využít jako motivaci při tvorbě přírodní zahrady. Dětem může blíže přiblížit myšlenku, která je pro tvorbu důležitá.

---

⁷ <http://www.zahradaproradost.cz/perma/deti.htm>

Živly mají v přírodní zahradě své místo a při utváření přírodní zahrady bychom měli pamatovat na řadu věcí, které jsou potřebné pro jejich poznávání. Příležitost k houpání, skákání, klouzání, šplhání, balancování, čichání, ochutnávání i lenošení, by měly mít děti v přírodní zahradě. Aby se zde cítily dobře a mohly stále objevovat něco nového. Potřebné jsou oblasti s pískem a vodou, šterkové plochy a jámy. Materiál jako větve, kameny a listí by měl být po ruce k tvořivé hře a měl by být začleněn také do staveb.“⁸ Hromada kamení, suchá zídka, ztrouchnivělý kmen, kupa větví mohou sice působit neuklizeně, ale přinášejí ukrýt dalším živočichům, které děti mohou na zahradě obdivovat (Křivánková, 2010). Gründler, Schäfer uvádějí, že Země, oheň, voda i vzduch jsou pro člověka důležité, avšak země má přednostní význam (Gründler, Schäfer, 2010). „**Půda** je vodou, vzduchem a živočichy prostoupená svrchní vrstva zemské kůry, jež slouží rostlinám jako stanoviště, zdroj vody a živin a jež umožňuje existenci všeho živého.“ (Boomgardenová, Oftringová, Ollig, 2012: str. 17). Dnešní děti si hrají na kobercích, jsou voženy autem a prožitky se zemí sbírají maximálně na pískovišti. V zahradách v přírodním stylu se používá výhradně žlutý písek s příměsí jílu. Výhodou takového písku je mnohem lepší formování a oproti běžně používané říčnímu písku (který zanechává jen malé stopy na oblečení) je levnější (Gründler, Schäfer, 2010). V zahradě v přírodním stylu je také vhodné využít **bahniště**, které propojuje vodu a zemi. Děti vhodně oblečené si mohou s radostí užívat takového prvku. Sama jsem viděla v mateřské škole Semínko v Toulcově dvoře nadšené děti v bahništi. Bahno se nakládalo lopatou na kolečko a v práci si děti vzájemně pomáhaly. **Voda** má zde také své místo a je propojena s půdou, lze vytvářet pomocí kamínků a oblázků umělé krajiny potoků a řek (Gründler, Schäfer, 2010). Otázku vodního zdroje je třeba si položit i při plánování vodní a pískové zóny. Voda z vodovodu je drahá a také ekologicky sporná pro využívání v zahradě, proto stačí voda s kvalitou koupališť. Děti se rychle naučí, že mohou žízeň uhasit čajem nebo vodou a vodu na hraní pít nebudou. (Gründler, Schäfer, 2010). Jako vodní prvek mohou sloužit různé žlaby a džbery, které za příznivého počasí umožní dětem možnosti ke hře. **Vzduch** nemůžeme uchopit do rukou, můžeme ho dětem zprostředkovat skrze jeho projevy např. **zvonkohra** při větru nebo letová dráha **papírové vlaštovky** (Gründler, Schäfer, 2010). Ukazuje se,

---

⁸ <http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?ID=43403>

že s **ohněm** se dnešní dospělí a děti setkávají nanejvýš v létě při grilování. S tím souvisí i počet úrazů, které se přitom přihodí. Pokud se děti budou setkávat s ohněm a trénovat bezpečné zacházení mohou si ušetřit následné experimenty samostatně. Podle Gründlera a Schäfer je téměř každý čtvrtý požár zapříčiněn malými žháři - dětmi staršími tří let (Gründler, Schäfer, 2010). V Německých mateřských školách využívají k experimentům stará bubnová kamna, starý kamnový popelník, starou vývařovnu nebo hliněná kamna. Experimentům vždy přihlíží učitelky a sirky jsou svěřeny jednomu dítěti, které je nesmí půjčovat. U ohně se projevuje, jak je svobodná hra dětí a touha po tvořivé hře závislá na jednání dospělých (Gründler, Schäfer, 2010).

3.3.2 Rostliny v přírodní zahradě

Centrálním prvkem pro členění prostoru jsou rostliny: Skrýše v křoví jsou ideálním místem, kam se mohou děti ukrýt. Bylinková spirála, bylinkový záhon nebo ovocné keře mohou zase uspokojit smysly.⁹ V přírodní zahradě jsou také vysazovány **stromy k lezení**. „Sázíme-li stromy jednotlivě a nepředpokládáme-li probírkové hospodaření (tzn. postupné prořezávání prostoru prořezávkou), vzdálenosti by měly odpovídat průměru koruny dospělého stromu. „Je třeba si uvědomit, že vysazený strom bude vaši péči vyžadovat minimálně v následujících třech letech, ne-li déle. Nejdůležitějším rozhodujícím bodem následné péče se přitom zpravidla stává zálivka. Nezapomeňte ale ani na ochranu před zvěří, ožírání či výchovný řez“ (Drobílková, 2007: str. 28). Pokud vysazené stromy plánujeme využívat k lezení, je třeba stanovit dětem pravidla. Např. Jančaříková doporučuje dvě pravidla: **1. lez jen tam, kam si sám troufneš; 2. na jednom stromě může být je jedno dítě**. Tato pravidla stačí k bezpečnému lezení, děti mohou na stromě nalézat námi připravená překvapení, stejně jako Pipi Dlouhá Punčocha připravovala překvapení do stromu pro Tomíka a Aniku (Jančaříková, 2010).

---

⁹ <http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?ID=43403>

Strom nabízí hned několik možností ke hraní. Děti mohou vyšplhat, seskočit, schovat se do větví, a tak si vytváří svá vlastní pravidla pro hru. Dosažení vrcholu stromu není obvykle cílem, i když pro některé děti ano. Ve větvích stromu se děje mnoho zajímavých věcí. U běžných prolézaček se dětem nabízí většinou jen jeden způsob, jak vylézt nahoru nebo dolů. A hra je po chvíli omrzí. Strom vyžaduje koordinaci a soustředění a to nad rámec toho, co nabízí prolézačky (Patty, 2013). Boomgardenová, Oftringová, Ollig popisují důležitost stromů a keřů, které hrají důležitou roli pro klima na Zemi. Prostřednictvím fotosyntézy filtrují z ovzduší škodliviny, které se usazují na listech a při dešti jsou spláchnuty do země. Další funkcí dřevin je zlepšení klimatu v zahradě, při tropických teplotách je pod stromem příjemně. Za větru působí stromy a keře jako zábrany, za chladných nocí a v zimě zajišťují, aby zahrada tak rychle nevychládala. Stromy a keře jsou také životním prostorem pro hmyz, ptáky a další zvířata, která zde nacházejí potravu, úkryt a možnost uhnízdění (Boomgardenová, Oftringová, Ollig, 2012). Důležité je také zvážit jaké rostliny vysadit v přírodní zahradě. Gründler a Schäfer doporučují využít rychle rostoucí keře jako například **černý bez** nebo **lískové keře**. Je dobré zvolit víceleté rostliny, které mají v dětském herním prostoru větší šanci přežít. (Gründler, Schäfer, 2010). Pozor bychom si měli dát na rostliny jedovaté nebo i ty, u kterých bychom nebezpečí nečekali. Zdánlivě neškodné lusky a boby fazolí mohou způsobit těžké průjmky a odvodnění. Břečťan popínavý má bobule, které jsou prudce jedovaté. Více informací¹⁰ (Gálová, 2007).

V přírodní zahradě mají také místo **surové kmeny stromů a kořeny**, které umožňují dětem lezení a balancování, vhodné jsou také skluzavky nebo houpačky pro dva (Gründler, Schäfer, 2010). Využívány jsou také vrbové proutky vhodné na **vrbové stavby**, které mohou být dalším prvkem, který můžeme do přírodní zahrady zařadit. Proutky vrby se také využívají pro stavbu plotů, oblouků, tunelů, domečků a dalších. Když vrbová stavba obrostle, chrání v letních měsících před sluníčkem. Sedívala jsem s dětmi ve vrbovém domečku v mateřské škole Semínko v Toulcově dvoře. Výhodou vrbových staveb jsou nízké náklady. Vrbové proutky se dají sehnat prakticky zadarmo. Důležité je vědět, kdy vrbové proutky zasadit, aby se uchytili.

---

¹⁰ Bezpečný domov pro dítě. Gálová, R. (2007), str. 39 - 40

„Vrbové stavby je možno budovat na jaře od února do dubna a na podzim od října do prosince“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 38). Údržba vrbových staveb vyžaduje v počátcích zalévání a posléze občasnou úpravu. V České republice nám při stavbě mohou pomoci odborníci.¹¹

Vhodné jsou také **vyvýšené záhony a bylinkové spirály**. „Práce s rostlinami umožňuje dětem získat rozmanité zkušenosti. Zjistí, že jahody mají sladkou chuť, kopřivy pálí, trny bodají, větvičky mohou píchat“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 40). „Mlsací“ záhon naučí děti přebírat odpovědnost a zároveň jsou odměňovány přírodními pamlsky. Tvar záhonu může být přenechán nápadům dítěte. Výhody vysokého záhonu můžeme spatřovat v tom, že u něj mohou děti sedět jako u hracího stolu.¹²

Křivánková doporučuje sekání trávy omezit pouze na pochůzná cesty a plochy, tím nabídneme prostřený stůl pro téměř 100 druhů hmyzu (Křivánková, 2010). Pokud vytvoříme místa, která mají rozdílné přírodní podmínky, nemusíme se již starat o rozmanitost rostlin a živočichů na našem pozemku. Přijdou sami a rádi. Téměř v každé zahradě taková místa existují, jde jen o to, naučit se je vědomě využívat a vytvořit další. Mohou to být místa stinná a vlhká, ale i místa slunečná.¹³ Boomgardenová, Oftringová, Ollig živočichy v přírodní zahradě také vyzdvihují. Likvidují škůdce, opylují květy užitkových a ozdobných rostlin a starají se o zdravou půdu (Boomgardenová, Oftringová, Ollig, 2012).

Jako vhodný prvek se jeví „**domeček**“ pro drobné živočichy nebo **mlhoviště**. Na jeho stavbě se mohou podílet děti. Fantazii se meze nekladou a tak můžeme v přírodní zahradě vytvořit i další prvky.

---

¹¹www.vrbicky.net, <http://vrbove-stavby.wz.cz/>,
<http://images.umweltberatung.at/html/infotittelweidecz.pdf>

¹² <http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?ID=43403>

¹³ <http://www.zahradaproradost.cz/perma/deti.htm>

3.3.3 Další vhodné prvky

K dalším stavbám, které nám pomohou rozčlenit pozemek, řadíme **pergoly a loubí**. Ty nás mohou ukryt před deštěm nebo sluníčkem. Můžeme zde pořádat zahradní slavnosti s rodiči nebo připravit divadelní představení.

Pohyblivé prvky jsou v ideální zahradě dětem také nabízeny. Možnost něco změnit může u dětí rozvíjet kreativitu. Děti chtějí stavět, experimentovat, něco zbořit a znovu postavit z toho něco nového. Milují písek a půdu, se kterými si mohou hrát. Kmeny stromů s deskou lze rychle přeměnit na houpací křeslo. Velmi zajímavé je i založení „Zahradního deníku“, kam si děti mohou lepit fotografie, usušené listy a další. To vše bude dětem připomínat minulý rok v jejich zahradě (Katzmann, Tributsch, 2011).

4. Metodická práce (nejen) v přírodní zahradě

V rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) jsou podrobně rozpracovány způsoby, jakým mateřská škola rozvíjí klíčové kompetence dětí. Jednotlivé mateřské školy mají zpracovaný školní vzdělávací program, kde mohou být metody práce a evaluace v přírodní zahradě zohledněny. V integrovaném tematickém celku může být ekologická výchova zohledněna. V RVP PV je zpracováno 5 vzdělávacích oblastí (Dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět), tato témata mohou být zpracována do nabídky vhodných činností blízkých ekologické výchově. Podle Máchala a Činčery, jsou v přírodě nejčastěji využívány metody aktivizující a činnostní, tyto metody jsou pro předškolní věk vhodné vzhledem k prelogickému myšlení (Vošahlíková, 2010).

Metodiku práce v environmentální výchově uvádí také Horká, která upozorňuje na důležitost učení dětí vnímat svět a přírodu všemi smysly. „Je známo, že k syntéze poznatků a k rozvoji vztahového myšlení potřebujeme nejdříve poznat jednotlivosti (tzn. analyzovat svět), naučit se pojmenovat věci a jevy, chápat význam slov, jež je označují atd.“ (Horká, 1994: str. 9). Aktivitu, které rozvíjejí smyslové vnímání, je třeba zařazovat s rozvahou, abychom neporušily dětské pocity. Kdo může vědět, co prožívá dítě při dotyku stromu nebo při zpěvu sojky? Zrakové vnímání je využíváno nejčastěji. V blízkém prostředí můžeme s dětmi poznávat, pojmenovávat a pozorovat některé květiny, keře, stromy atd. Vhodné nápady k těmto činnostem jsou uvedeny zde.¹⁴ V přírodě se setkáváme s různými druhy vůní (suché listí, dřevo, bylinky). V kelímku si děti mohou namíchat „vůňový koktejl“. Stromy mohou děti poznávat hmatem (jakou má strom kůru, je porostlý mechem atd.), dále také poznávání zvrásněných kamenů, šnečí ulity, kůru stromů, mušle aj. Všude tam, kde je šumění přírody zřetelně slyšet můžeme provádět s dětmi cvičení „hlasy přírody“, při kterém děti zavřou oči a naslouchají svému okolí, následně si s nimi o tom povídáme (Horká, 1994).

---

¹⁴ Burešová, Nápady pro mrňata a škrňata (1993)

Mezi osobnosti, které se podílejí na rozvoji environmentální výchovy mezi dětmi předškolního věku patří také Burešová, Strejčková, Jančaříková, Franěk a jiní. Výzkumy a publikace k této oblasti usnadňují práci nejen předškolním pedagogům.

Metodickou prací v environmentální výchově se také zabývá Jančaříková, která stanovila **pedagogické prostředky a metody v environmentální výchově:**

- Pozorování
- Experimentování
- Poznávání vybraných modelových organismů – zvolit nevelký počet vhodně vybraných modelových organismů
- Výchova prací – zapojení do běžných činností při práci na zahradě.
- Interdisciplinární přístup – projektové vyučování
- Inspirace od předků a jiných kultur – lidová řemesla
- Inspirace od lesní pedagogiky
- Kontakt se zvířaty – zoorehabilitace, návštěvní programy, třídní nebo školní chov, péče o volně žijící organismy, podrobnější informace ¹⁵
- Kontakt s přírodninami, krajinnými prvky a poznávání živelů
- Dlouhodobá péče o – libovolný přírodní subjekt (zahradu, rostlinu, živočicha).
- Tvorba s přírodních materiálů – (např. ovčí rouno, kameny, proutí)
- Propojení výtvarné a environmentální výchovy
- Hudební činnosti a hudba přírody
- Ekonarologie – vyprávění autentických zážitků a čtení příběhů ¹⁶
- Hry v přírodě a na přírodu
- Dramatická výchova (Např. pomocí loutek nebo hry)
- Slavnosti (Den Země, Den Stromů, Otvírání studánek, Dny vděčnosti za stvoření...)
- Počítání, měření, vážení – přírodniny poskytují příležitosti k rozvíjení předmatematických schopností a logického myšlení

---

¹⁵ Jančaříková, K. Bravencová, J. Vzdělávání za pomoci malých živočichů

¹⁶ Bianki, V. Mrázková, D. Hrubín, F. Sekora, O. Frynta, E. Žáček, J. Macourek, M. Trnka, J. Čapek, k.

- Přírodovědné vycházky
- Naučné stezky – náročné na přípravu, ale efektivní

(Jančaříková, 2010: str. 31- 47).

5. Zkušenosti z tvorby přírodních zahrad z České republiky i zahraničí

Jak vznikala „ekologická zahrada“ v mateřské škole **Oldřichovská (Hrádek nad Nisou)** popisuje Helena Jiránková (2004). Jejich mateřská škola dříve stála na okraji města kousek od lesa, ale dnes je její okolí zastavěno továrnami a kancelářskými budovami. Pro ochranu přírody a zlepšení životního prostředí se jim stále nedostávalo finančních prostředků. Proto jejich mateřská škola přivítala návrh ke spolupráci mezinárodní společnosti pro ekologickou výchovu IGU. Tato společnost jim zhotovila plány zahrady, která by umožnila dětem poznávat přírodní materiály, zkoumat, tvořit a objevovat stále něco nového. Příprava na realizaci trvala asi půl roku. Začal velký kolotoč shánění materiálu, sponzorského daru aj. Díky ochotným lidem se do dvou měsíců podařilo vše sehnat a objednat. Také se shánělo co nejvíce brigádníků, celkem se jich nakonec sešlo 250. Největším problémem pak bylo sehnat techniku. Údržbu zahrady zvládají díky dobrovolníkům především z řad rodičů. Zájem o jejich zahradu je z celé republiky, i když se našli i lidé s negativním ohlasem. Ještě před patnácti lety se zdálo, že školním zahradám v masovém měřítku odzvonilo. V současnosti ale znovu hovoří o jejich významu, dokonce přibývá projektů, jejichž cílem je zahradu integrovat do skutečného každodenního života školy (Jiránková, 2004).

Zahrada Mateřské školy **Kollárova v Českém Brodě**, se do budování přírodní zahrady pustila poměrně nedávno a to díky přání dvou maminek, které narazily v březnu 2011 na zcela novou grantovou výzvu Nadace proměny. Připravily projektový záměr a ve spolupráci se školou požádaly o podporu. Zahrada se doslova mění před očima. Autory jsou architekti Michal Fišer a Štěpán Špoula, originální herní prvky vytváří Lukáš Gavlovský. Recyklují původní materiály a využívají technologicky nenáročné postupy. Počítají také s tím, že se prvky budou postupně proměňovat. „Cílem

je proces sám o sobě, zážitek, momenty překvapení, improvizace, proměna v čase, zrod, stárnutí, zánik – taková je přirozená zahrada“, přibližuje hlavní myšlenku architekt Michal Fišer (Hrubošová, 2013: str. 13). Zahradu využívá více než sto dětí z Mateřské školy, žáci Základná umělecké školy, místní Skaut a rodičovský klub. Ti všichni se podílejí na tvorbě nové zahrady, dále se také podílejí lidé z Nadace Proměny a firem, které poskytují nemalé finanční prostředky. Na zahradě postupně vzniká haťové bludiště, slaměný domek, mlhoviště nebo zvukovod z akátových kmenů (Hrubošová, 2013).

„Zahrada u mateřské školy v Thaleischweileru-Fröschenu nabízí dětem rozmanité možnosti, které intenzivně využívají. Není to zahrada s katalogovými herními prvky typu XY. Drahé prolézačky a herní sestavy, které stojí pěti- až šestimístné sumy, tu nenajdete. Dětem však ani nechybí. Stavba zahrady byla procesem, který trval několik let. Během něj se mnohé změnilo, a nebyl to jen areál. Také účastníci procesu, tzn. učitelky, rodiče, zástupci obce a samosprávy se mnohému naučili a změnili své myšlení.“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 14). „Během tříletého procesu přestavby se práce učitelek změnila. „Zasahujeme už jen velmi zřídka,“ říká Faustová. „S údivem pozorujeme, jak nápadité hry si děti vymýšlejí a jak málo instrukcí a pomoci potřebují“ (Gründler, Schäfer, 2010: str. 19).

Proměna klasické školní (ZŠ i MŠ) zahrady na zahradu přírodní, probíhala i v Obci Boleradice. Stav zahrady nevyhovoval učitelům ani žáků, tento problém začala škola řešit v roce 1999. Na Školení Rozmarýnku byl vypracován projekt „Zahrada s permakulturními prvky“, který podpořila škola i obec, která schválila i finanční podporu. Díky jedné z učitelek vznikl i podrobnější rozpis prací. Do budoucna mají v plánu ještě další úpravy (Svoboda a kol., 2001).

Podrobnější rozpis prací v této zahradě:

- podzim 2000 - podání projektu, školení na jaře 2001
- jaro 2001 - úprava terénu, vybudování rybníčku, 5 kruhových záhonů a jednoho záhonu ve tvaru podkovy
- podzim 2001 - výsadby ovocných keřů
- jaro 2002 - terénní úpravy rybníčku, okrasné traviny, rozlišení

- záhonů - léčivé byliny, užitkové záhony, okrasné záhony
- podzim 2002 - budování skalky z betonových tvárnic, dokončení kompostu
- jaro 2003 - osázení skalky a korytek, stavba laťkového plotu
- podzim 2003 - výsadby okrasných a popínavých keřů, oprava rybníčku

6. Přírodní zahrady bez hranic - certifikace přírodních zahrad

Během procesu tvorby přírodní zahrady můžeme navštívit ukázkové přírodní zahrady, které získaly certifikaci. Tu je možné získat po splnění bodů uvedených v následujícím textu.

Od roku 2009 běžel tříletý projekt „Přírodní zahrady bez hranic“. V rámci projektu bylo nabízeno osobní, telefonické a emailové poradenství. Realizace probíhala v rámci programu Evropské územní spolupráce (EÚS), je to společný projekt českých a rakouských organizací:¹⁷

- Občanské sdružení Přírodní zahrada – Jihočeský kraj
www.prirodnizahrada.com
- ZO ČSOP Veronica – Jihomoravský kraj
www.veronica.cz
- Ekologické středisko Chaloupky – Kraj Vysočina
www.chaloupky.cz
- Umweltschutzverein Bürger und Umwelt
“die umweltberatung“ – www.umweltberatung.at
- “die umweltberatung“ - Verband der österreichischen
Umweltberatungsstellen - www.umweltberatung.at

---

¹⁷ http://www.svazvt.cz/aktuality/Prirodni_zahrady_-_infoletak.pdf

- Lebensqualität – Verein zur Förderung umweltbewusster Lebensführung

V rámci projektu proběhla v říjnu 2010 dvoudenní konference „**Děti a zahrady**“ v dolnorakouském Krems an der Donau. Konference se zúčastnilo 130 lidí. Na přednáškách se střídali řečníci z Čech (Jančaříková Praha UK), Německa (Bergmann, Niepel), Anglie (Taylor), Rakouska, ale i USA (Cullina). V Kremsu proběhla i exkurze do dvou přírodních zahrad, která doplnila předchozí přednášky. Zde proběhly také praktické dílny, kdy si účastníci mohli vybudovat chýši z proutí, založit vysoký záhon a v roli dětí se zapojili do her k tématu kompost a hmyz na zahradě (Machátová, 2010).

Inspirací k udělení certifikace přírodních zahrad bylo Dolní Rakousko, kde mají stejné plakety na plotech tisíce lidí. V Jihomoravském kraji bylo uděleno skoro 80 plaket. Plaketa je jakási chlouba pro držitele, součástí certifikace je také poradenství a konzultace přímo na zahradě. Za přírodní prvky a hospodaření na zahradě se získávají body. Zájemci o přírodní plakety musí vyplnit přihlášku a zaplatit příslušný poplatek.¹⁸

K získání plakety je třeba splnit 3 základní kritéria:

- *nepoužívání umělých minerálních hnojiv*
- *nepoužívání pesticidů, herbicidů a chemických postřiků*
- *nepoužívání rašeliny k úpravě půdy*

Prvky přírodní zahrady (min 5):

- *živý plot z planých keřů*
- *přirozená louka nebo prvky louky*
- *ponechání divokých porostů*
- *divoký koutek*
- *mimořádná stanoviště (vlhká nebo suchá)*
- *listnaté stromy*

---

¹⁸ <http://www.veronica.cz/?id=465>

- *květiny a kvetoucí trvalky*

Používat při obhospodařování zahrady a v užitkové zahradě (min 5):

- *kompost*
- *„domečky“ pro zvířecí pomocníky*
- *využívat dešťové vody*
- *užívání k přírodě šetrných materiálů a postupů*
- *mulčování*
- *zeleninové záhony a bylinky*
- *ovocná zahrada a bobulové keře*
- *smíšená kultura, střídání plodin, zelené hnojení*

7. Financování proměny zahrady

Své příznivce i odpůrce má i přírodní školní zahrada. Je totiž alternativou, která má své výhody i nevýhody. Křivánková uvádí, že největší alternativou je v současnosti snížení finanční náročnosti na provoz takto vybudované zahrady (Křivánková, 2010). Ovšem prvotní náklady je třeba brát v úvahu a i když by se však mohlo zdát, že právě na finančních možnostech se celá realizace zastaví. Existuje několik možností, jak získat alespoň část finančních prostředků na proměnu zahrady. V České republice se nabízí hned několik možností, jak získat finanční prostředky na celý projekt nebo na jeho část. Mnohdy si mateřské školy mohou zvládnout udělat některé práce sami nebo sehnat např. finance pomocí sběru papíru a jiných aktivit. Příklady realizovaných dotačních programů nás mohou utvrdit v tom, že podpora v této oblasti je z různých zdrojů.

Možné zdroje podle Nižaradzeové a Lehmannové:

- Dotační programy
  - Programy financované z EU
  - Programy ministerstev
  - Krajské a městské programy
  - Nadace a nadační fondy
- Sponzoring a dárcovství – je důležité mít plán a vědět, co všechno potřebujeme
- Práce svépomocí - řadu prací můžeme zvládnout sami, ušetří nám to finance
- Akce na podporu zahrady – sbírky

(Nižaradzeová, Lehmannová, 2012: str. 41)

Příklady realizovaných dotačních programů:

- **Nadace ČEZ** - grantové řízení **Oranžové hřiště** pro rok 2013 (podpora výstavby a kompletní rekonstrukce dětských a sportovních hřišť). Více informací.¹⁹
- **Nadační fond Zelený poklad s podporou statutárního města Plzně** – grantové řízení **Nás učí příroda** 2014 (podpora realizace projektů systematické environmentální výchovy dětí předškolního věku). Více informací.²⁰
- **MŽP** – v rámci Operačního programu Životní prostředí – 53. výzva v rámci OPZP – **dotace pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu** (pouze úpravy dětských hřišť a zahrad v přírodním stylu při mateřských školách. Podpora se týká projektů zpracovaných podle principů uvedených v publikaci MŽP „Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu“). Více informací.²¹
- **Nadace proměny** – grantová výzva 2013 (obnova nebo vybudování zahrady u mateřských škol v Praze a ve Středočeském kraji). Z 54 žádostí, bylo vybráno 7.²²

---

¹⁹ <http://www.nadacecez.cz/cs/vyhlasovana-grantova-rizeni/oranzove-hriste.html>

²⁰ <http://www.edotace.cz/katalog-dotaci/nas-uci-priroda-11829/>

²¹ <http://www.envic-sdruzeni.cz/opzp/opzp-aktuality/dotace-na-zahrady-a-detska-hriste-v-prirodnim-stylu-pri-materskych-skolach.htm>

²² <http://www.nadace-promeny.cz/cz/web/granty/zahradahrou/index.html>

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

8. Cíl výzkumu

Zjistit skutečnosti týkající se lezení dětí na stromy od učitelek mateřských škol v České republice.

9. Výzkumné otázky

1. Ovlivňuje velikost obce, ve které se mateřská škola nachází, zda mohou děti lézt na stromy?
2. Mohou děti lézt na stromy v zahradě mateřské školy za přítomnosti učitelů/ek?
3. Lezou děti na stromy mimo mateřskou školu za přítomnosti učitelů/ek?
4. Jaké jsou nejčastější důvody toho, že děti nemohou v zahradě mateřské školy lézt na stromy?
5. Jaká pravidla mají stanoveny učitelé/ky, které nechají děti na stromy lézt?
6. Jaké jsou nejčastější úrazy spojené s lezením na stromy?
7. Jaké aktivity spojené se stromy realizují učitelé/ky mateřských škol nejčastěji?

10. Metodika výzkumu

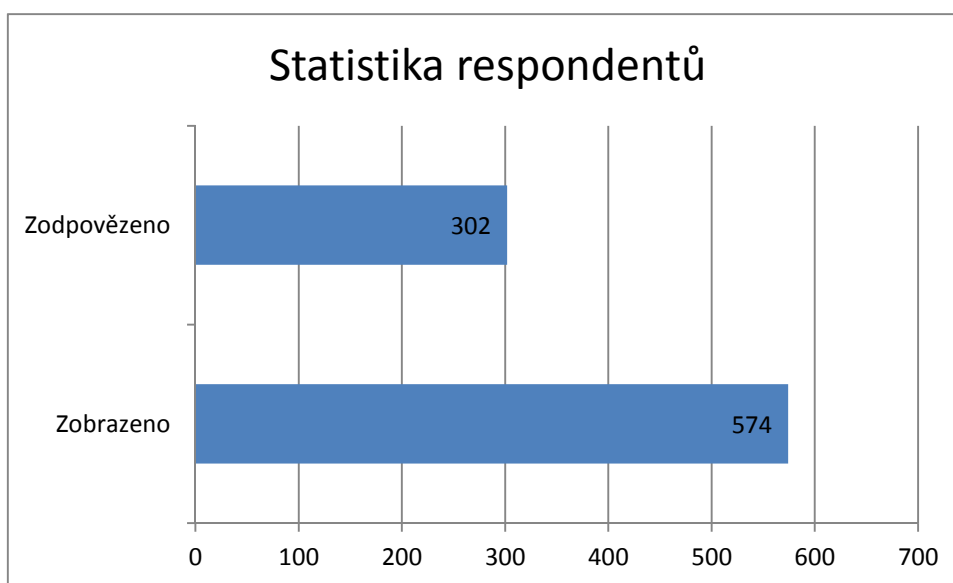
Výzkumná část je zaměřena kvantitativně. Jako metodu sběru dat jsem zvolila dotazník, který je velmi frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu. (Chráška, 2007). „Dotazník bývá definován jako metoda hromadného shromažďování dat (informací) pomocí písemně zadávaných otázek (položek dotazování)“. (Průcha, 1995: str. 43).

Dotazník byl sestaven v elektronické verzi na internetových stránkách <http://www.surveymonkey.com/cs/>. V úvodní části dotazníku je v krátkém odstavci shrnuto seznámení respondentů s tématem práce a zároveň i poděkování, za jejich čas a ochotu. Dotazník se skládá ze 14 otázek. Zvolila jsem otázky otevřené, uzavřené i polouzavřené.

10.1 Provádění výzkumu a sběr dat

Cílovou skupinou respondentů byly učitelé/ky mateřských škol po celé České republice. Dotazník byl zaslán emailem do státních, soukromých i církevních mateřských škol v září 2013. Kontaktní údaje mateřských škol jsem získala na internetových stránkách uvedených v použité literatuře. Dotazník vyplnilo celkem 302 respondentů. Vyplnění dotazníku zabralo nejčastěji 5 – 10 min. 39,9%, 2 – 5 min 29,7%.

Graf č. 1 Statistika respondentů

Zdroj: vlastní zdroj

Velmi mne potěšila emailová reakce, jedné z respondentek.

„Dobrý den,

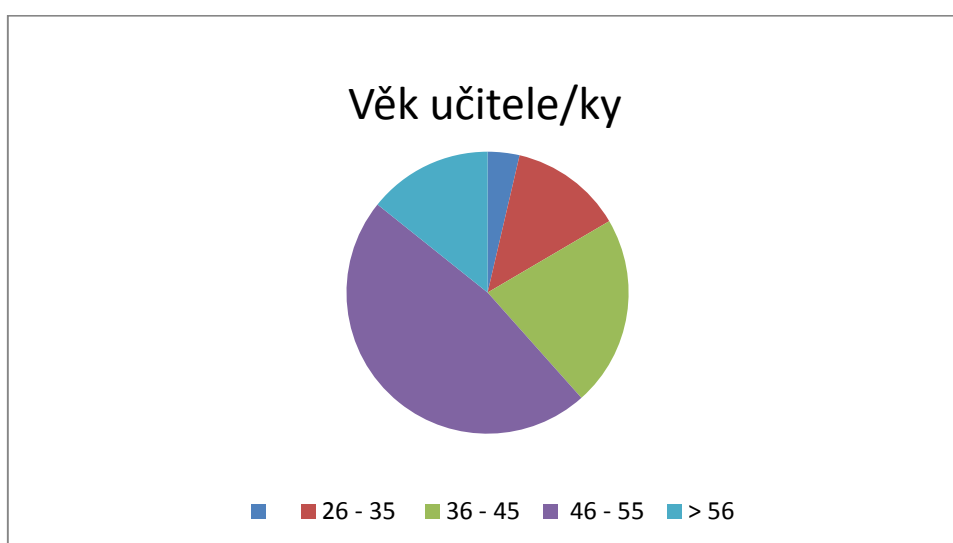
chtěla jsem vám říct, že bohužel, současné děti neumí lézt na stromy a když je vybízíme, aby vylezly na strom, tak je problém. Současná generace dětí sedí u televize nebo počítače. Naučit předškoláky skákat přes švihadlo je nadlidský úkol. Takže vítáme snahu o obnovení návratu k přírodě a snad se dočkáme nového přírodního hřiště“ (Nejmenovaná paní ředitelka MŠ).

11. Vyhodnocení vlastního výzkumu

11.1 Věk respondentů

Dotazník byl nejčastěji vyplněn věkovou skupinou učitelů/ek 46 – 55 let. V této skupině odpovědělo celkem 143 respondentů. Nejméně dotazníku vyplnila věková skupina učitelů/ek 19 - 25 let, s počtem 11 respondentů. Názorné zastoupení jednotlivých věkových skupin je zobrazeno v grafu č. 2 a podrobněji v tabulce č. 1.

Graf č. 2 Věk učitele/ky

Zdroj: vlastní zdroj

Tabulka č. 1 – Věk učitele/ky

Odpověď	Odpovědi	Podíl
19 – 25 let	11	3,64%
26 – 35 let	39	12,91%
36 – 45 let	66	21,85%
46 – 55 let	143	47,35%
> 56 let	43	14,24%

Zdroj: vlastní zdroj

11.2 Kraj a velikost obce, kde se nachází mateřská škola

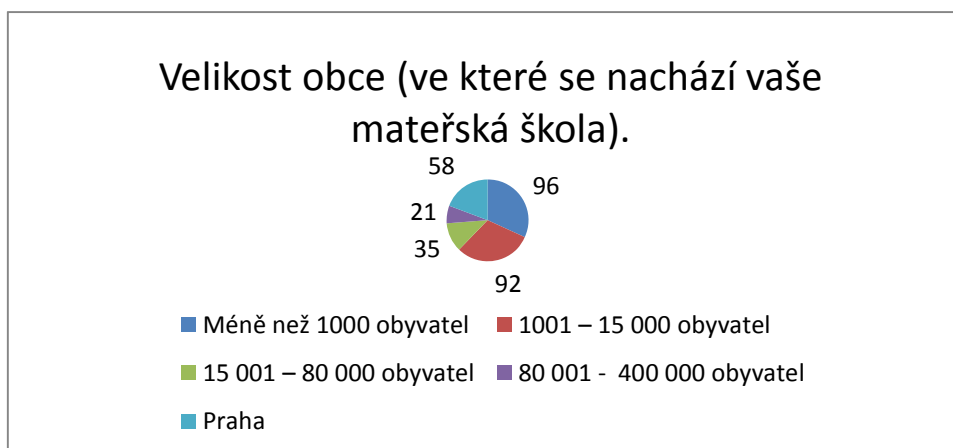
Nejvíce dotazníků vyplnili respondenti z Prahy, celkem 64. Nejméně naopak v Libereckém a Moravskoslezském kraji, kde vyplnilo dotazník 5 respondentů. Další zastoupení v jednotlivých krajích je zobrazeno v grafu č. 3. Nejvíce odpovídali respondenti v obcích s méně než 1000 obyvateli, celkem 96. Nejméně naopak v obcích s počtem obyvatel 80 001 – 400 000, zde odpovědělo 21 respondentů.

Graf č. 3 Kraj (ve kterém se nachází vaše mateřská škola)

Zdroj: vlastní zdroj

Graf č. 4 Velikost obce (ve které se nachází vaše mateřská škola)

Zdroj: vlastní zdroj

11.3 Mohou děti lézt na stromy v zahradě mateřské školy?

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda děti mohou v zahradě mateřských škol lézt na stromy. Na tuto otázku odpovědělo 227 respondentů NE, 75 respondentů ANO (graf č. 5). Pokud respondenti odpověděli ANO, měli napsat, jaká mají stanovená pravidla pro lezení na stromy. Pokud respondenti odpověděli NE, měli napsat, jaké mají důvody.

Graf č. 5 Mohou děti v zahradě vaší mateřské školy lézt na stromy?

Zdroj: vlastní zdroj

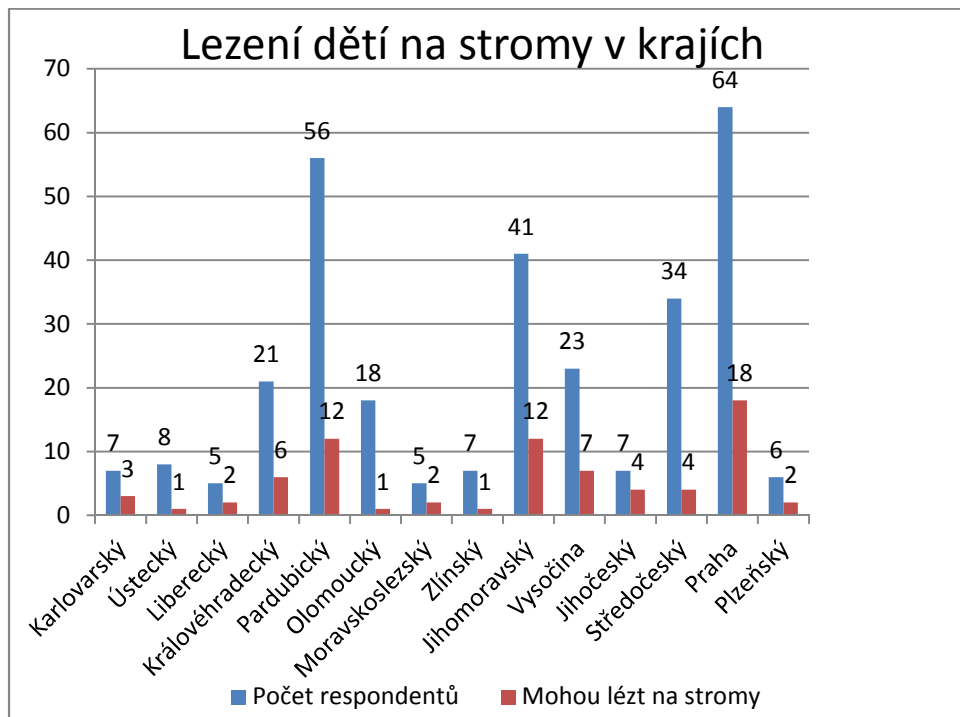
11.3.1 Pravidla stanovená pro lezení na stromy v mateřských školách

Pravidla, pro lezení na stromy nejsou všeobecně stanovena, proto si je vytváří mateřské školy samostatně. Ve všech 75 mateřských školách, kde děti mohou lézt na stromy, jsou stanovena pravidla. Ačkoli se v mnohém liší, jejich společným pojítkem je bezpečnost dětí.

Nejčastěji uváděná pravidla:

- Počet dětí na stromě se v jednotlivých mateřských školách liší.
Na 1 strom – 1 dítě, 1 strom – 2 děti, 1 strom – 3 děti.
- Výška lezení se také liší. Do výšky 1- 1, 5m, do výšky 2 m, do vyznačené výše.
Děti mohou do výšky od země po pas konkrétního dítěte. Nelezeme příliš vysoko.
- Dozor pedagoga.
- Ohleduplnost ke kamarádům. Čekající děti nesmí lezoucí dítě tahat ani strkat.
- Učitelka zkontroluje stav stromů a při lezení je vždy přítomna a dává "dopomoc".
- Malé děti první větve, velké děti max. třetí větve, dohled učitelky důležitý v prvních měsících školního roku.
- Nelámeme větve.
- Ruce máme pro držení a lezení, nesmí v nich být hračka.
- Na stromě sedíme, nehoupeme se, nestojíme.
- Na strom na který nevylezu sám, mně nikdo pomáhat nebude, až to dokážu sám, mohu tam vylézt.
- Děti si samy zkusí, co zvládnou, později po domluvě mohou vylézat samy do dané výšky.

Graf č. 6 Lezení na stromy v krajích

Zdroj: vlastní zdroj

V obcích s méně než 1000 obyvateli lezou děti na stromy nejvíce. Nejméně dětí naopak v obcích s počtem obyvatel 80 001 – 400 000.

Podrobnější údaje:

- Méně než 1000 obyvatel – 22 ANO
- 1001 – 15 000 obyvatel – 18 ANO
- 15 001 – 80 000 obyvatel – 9 ANO
- 80 001 - 400 000 obyvatel – 8 ANO
- Praha – 18 ANO

11.3.2 Proč děti nemohou lézt na stromy

Hlavním důvodem, proč děti nemohou lézt v zahradě mateřské školy na stromy je obava učitelů o bezpečnost dětí, riziko úrazu a nevhodné stromy k lezení. Stromy jsou v mnohých mateřských školách staré a vysoké. V některých mateřských školách nemají žádné stromy, proto na stromy nelezou.

Vybrané odpovědi:

„Neztotožňuji se s tím, že by bylo vhodné, aby ve školce děti po stromech lezly - nelze 100% zajistit bezpečnost dětí - toto je věc rodičů, kteří si sami rozhodnou do jaké míry dětem lezení povolí. Dle předpisů může být na zahradě MŠ umístěno jen takové zařízení, které má certifikát výrobce a prošlo každoroční kontrolou revizního technika, tedy žádné kmeny, které bychom si dokázali sami zajistit, nejsou povoleny!!!“

„Pohyb je pro dnešní děti velmi obtížná disciplína, zvláště tento přece jen rizikový, při počtu 28 dětí nemohu stát pod stromem a chytat dítě při neúspěšném pokusu, rodiče v dnešní době nepochopí možnost zakopnutí, pádu na trávník, nebo z pískoviště, natož ze stromu, a jak jsem se nedávno dočetla v časopise Informatorium: škola je přece odpovědná i za to, že děti před odchodem na prázdniny nepoučila a dítě si v péči rodičů o prázdninách způsobilo úraz, jsem moc ráda a šťastná, že si za dobu 36 let v mé péči nezpůsobilo dítě žádný vážný úraz, takže nikdo po mě nemůže chtít, abych dítě pustila na strom, ať si tuhle aktivitu ohlídkují rodiče.“

„Nepochopení rodičů pro podobné aktivity.“

„Odpovídám za zdraví a bezpečí svěřených dětí, případný úraz bych neobhájila před většinou rodičů ani před zřizovatelem.“

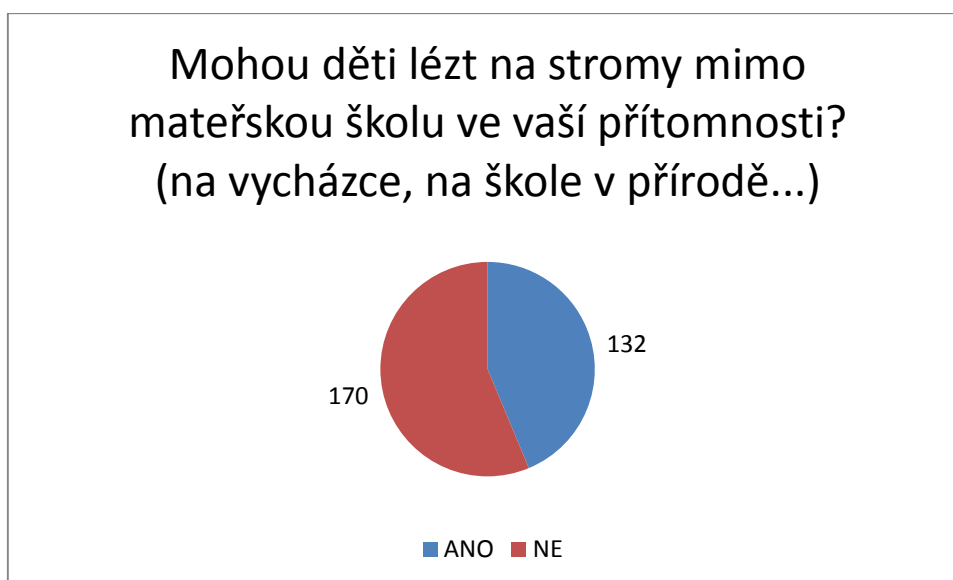
„V naší mateřské škole máme velmi dobře vybavenou školní zahradu, kde mají děti k dispozici spoustu průlezek, horolezeckou stěnu atd., není třeba lézt na stromy, kde mají i ptáci hnízda.“

„Při počtu dětí ve třídě 28 a dvou učitelkách nelze zajistit bezpečnost dětí, druhým důvodem je často špatná hrubá motorika dětí.“

11.4 Mohou děti lézt na stromy mimo mateřskou školu za přítomnosti učitelů/ek?

Při sestavování otázek dotazníku, jsem zařadila i otázku zaměřenou na lezení dětí na stromy mimo mateřskou školu. Mnohé mateřské školy nemají na svých zahradách vhodné stromy k lezení nebo nemají stromy žádné. 132 respondentů uvedlo, že děti mohou mimo mateřskou školu lézt na stromy. Ve srovnání s lezením dětí na stromy v zahradě mateřské školy, je o 57 odpovědí více. 170 odpovědí udalo, že na stromy nelezou. Názorně jsou poměry zobrazeny v grafu č. 7.

Graf č. 7 Mohou děti lézt na stromy mimo mateřskou školu ve vaší přítomnosti?

Zdroj: vlastní zdroj

Vybrané odpovědi:

„Na vycházkách v lese jen na určený strom, výšku stanovíme na místě a za přímého dohledu a jištění pedagoga.“

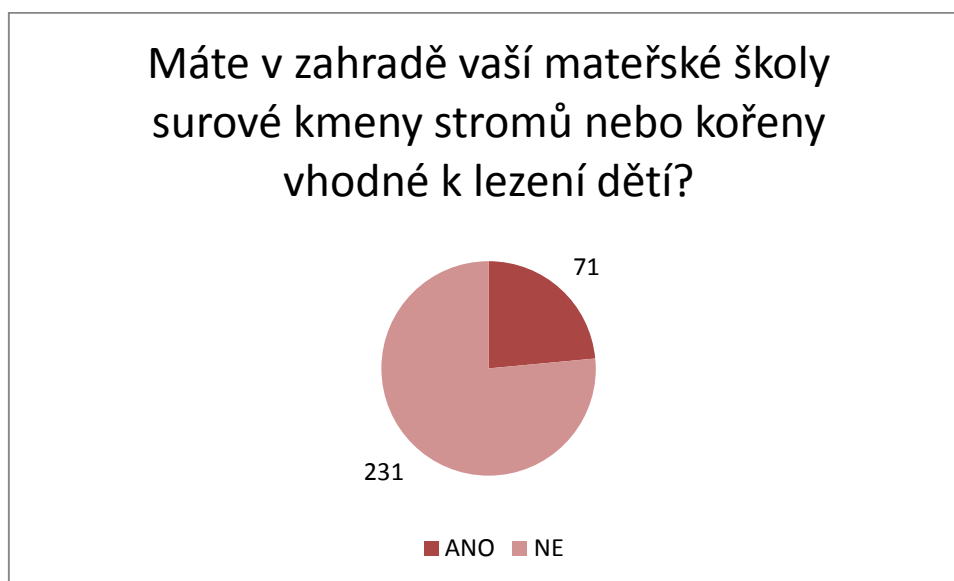
„V zahradě nemáme stromy, ale v sadu necháváme dětem volno, tudíž i lezení po stromech. Pravidla: předem stanovíme, jak vysoko, vždy zajištěn dozor.“

„Chodíme do lesa a při cestě máme dva takové stromy, které děti k lezení využívají.“

11.5 Výskyt surových kmenů stromů nebo kořenů vhodných k lezení dětí

V zahradách v přírodním stylu se často vyskytují surové kmeny stromů nebo kořeny vhodné k lezení dětí. Výborně se hodí pro balancování a lezení. (Gründler, Schäfer, 2010). Dotazovaní respondenti mají takovéto přírodní prvky v zahradách ve 23,5%. Ano odpovědělo 71 respondentů, Ne 231. V zahradách mateřských škol dotazovaných respondentů takové prvky převážně, nevyskytují.

Graf č. 8 Máte v zahradě vaší mateřské školy surové kmeny stromů nebo kořeny vhodné k lezení dětí?

Zdroj: vlastní zdroj

11.6 Úrazy spojené s lezením na stromy

Každému úrazu předchází nebezpečná konkrétní situace. (Frišová, Coufalová, Kostner, Blažek, 2006: str. 5). Respondenti v dotazníku odpovídali na otázku, zda se v mateřské škole, kde pracují/pracovali, stal úraz spojený s lezením na stromy. V tabulce č. 2 jsou uvedeny úrazy, ze kterých respondenti vybírali. Výsledky ukazují, že 235 respondentů se s úrazem v mateřské škole neseťkalo. Mezi nejčastěji zmíněné úrazy patří modřina a odřenina, s tou se setkalo 49 respondentů. Se zlomeninou se setkalo 8 respondentů, s tržnou ránou 5 respondentů. Mezi vážnější úrazy se řadí otřes mozku. Závažné úrazy s trvalými následky nebo úmrtí se naštěstí nevyskytly.

Tabulka č. 2 – Úraz v mateřské škole, kde respondenti pracují/pracovali

Úraz	Počet
modřina, odřenina	49
podvrknutí, pohmoždění	2
tržná rána	5
zlomenina	8
otřes mozku	1
zranění s trvalými následky	0
úmrtí	0
jiné	2
nesetkal/a jsem se s úrazem	235

Zdroj: vlastní zdroj

O úrazech se učitelé z mateřských škol často dozvídají i od kolegů z jiných škol. Proto jsem se respondentů ptala, zda slyšeli o úrazu spojeném s lezením na stromy. 251 respondentů o úrazech neslyšelo. O úmrtí slyšela učitelka z Jihomoravského kraje, o zlomenině spodiny lebeční učitelka z Prahy. U této otázky se častěji vyskytují vážnější zranění. Podrobné číselné údaje jsou zpracovány v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3 – Úraz, o kterém respondenti slyšeli od kolegů z jiných MŠ

Úraz	Počet
modřina, odřenina	18
podvrknutí, pohmoždění	4
tržná rána	2
zlomenina	16
otřes mozku	4
zranění s trvalými následky	1
úmrť	1
jiné	5
neslyšel/a jsem o úrazu	251

Zdroj: vlastní zdroj

11.7 Úrazy respondentů, spojené s lezením na stromy

Během vyhodnocování otázky zážitků z dětství spojených s lezením na stromy jsem zjistila, že někteří z respondentů uváděli úrazy, které se staly v minulosti jim, jejich dětem nebo lidem v okolí. Úrazy jsou spíše ojedinělé. Modřina a odřenina byly zmíněny u 3 respondentů. Vyražený dech a zlomená ruka byly uvedeny u 2 respondentů. Všechny uvedené úrazy, jsou podrobně zpracovány v tabulce č. 4. U některých z úrazů mohu uvést, jakým způsobem k nim došlo. Otevřená zlomenina se stala u chlapce, který lezl na břízu, zlomila se pod ním větev. Tříselná kýla se stala jedné respondentce při hře na opičky. Jedna z respondentek uvedla, že v jejím okolí spadla z ořechu učitelka tělesné výchovy, s trvalými následky skončila na invalidním vozíku. Následkem pádu ze stromu, zemřela mladistvá dívka.

Tabulka č. 4 – Úrazy zmiňované respondenty

Úraz	Počet
Modřina, odřenina	3
Podvrknutí	1
Vyražený dech	2
Naražená kostrč	1
Tříselná kýla	1
Zlomená ruka	2
Přeražená ruka a zlomená noha	1
Otevřená zlomenina	1
Otřes mozku	1
Zlomenina kostrče	1
Úraz páteře	1
Poštípání od vos	1
Úraz s následkem invalidního vozíku	1
Úmrtí	1

Zdroj: vlastní zdroj

Vybrané odpovědi:

„Spadla jsem po hlavě do potůčku pod stromem a byla jsem ráda, že jsem se neutopila.“

„V době mého dětství se při náhodném úrazu v Mateřské škole a v Základní škole nedělalo tolik křiku a obviňování učitele při úrazu dítěte, nikdo nebyl vláčen po soudech, po Policii a v médiích, sama jako dítě jsem si udělala několik úrazů a i mé děti nebyly ušetřeny. Vždy se vše vyřešilo postojem, že se tyto události stávají a nemůže za ně pouze učitel, vždyť kolik úrazů se stane doma a kolik rodičů bylo postihováno

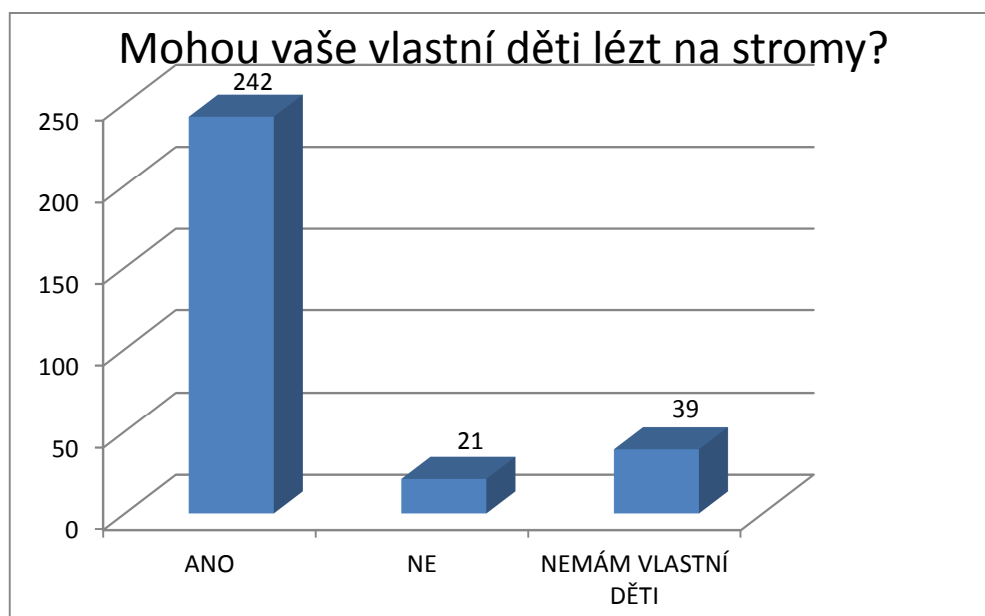
a odsouzeno, nebo si někdo myslí, že učitelku v mateřské škole tato událost nezasáhne?“

„Rodiče i prarodiče se o nás samozřejmě také báli, ale ona i ta zlomená ruka patří k dětství - necítím na sobě žádné následky. Jen je mi líto dnešních dětí, že tyto zážitky povětšinou nemají a mít nebudou, protože z nich vychováváme - celá společnost - cukrové panenky.“

11.8 Lezení na stromy v dětství

Otázku: „Mohou vaše děti lézt na stromy?“ jsem měla položit: „Mohou/mohly vaše děti lézt na stromy?“ Mezi častými odpověďmi se vyskytovalo – Děti jsou již dospělé. Ve výsledcích je zajímavé sledovat rozdíly v lezení na stromy respondentů a jejich dětí. V obou případech převažuje odpověď ANO. 269 respondentů lezlo jako dítě na stromy. 242 respondentů (nechává, nechalo, v budoucnu nechá) své dítě lézt na stromy. Většina respondentů ze skupiny, která ještě nemá děti, uvedla, že je v budoucnu nechají na stromy lézt. Porovnání jednotlivých skupin graf č. 8 a graf č. 9. Bohužel většina respondentů má děti již dospělé, proto nelze tyto údaje srovnávat.

Graf č. 9 Mohou vaše vlastní děti lézt na stromy?

Zdroj: vlastní zdroj

Graf č. 10 Lezl/a jste jako dítě na stromy?

Zdroj: vlastní zdroj

11.8.1 Pravidla pro lezení na stromy stanovená rodiči

Jak jsem již uvedla většina respondentů má děti již dospělé, často si na pravidla nevzpomínají nebo neměli pravidla žádná (neřešilo se to). Jiní pravidla stanovují svým vnoučatům nebo dětem. Bohužel nevím, kolik z respondentů má děti v předškolním věku. Důvodem, proč nemohou děti lézt na stromy s rodiči je **bezpečnost**.

Pravidla pro vlastní děti nebo vnoučata:

- Často – bez pravidel
- Nespadnout
- Lez tam, odkud slezeš sám
- Pouze dolní větve
- Lezení pod dohledem rodičů
- Pevná obuv a vhodné oblečení
- Vlastní zodpovědnost – u starších dětí

Vybrané odpovědi:

„Děti zatím nemám. Nicméně, lezení na stromy k dětství podle mne patří. Druhou stranou mince je lezení na stromech v mateřské škole - tomu nejsem nakloněna. Děti je v mateřských školách velký počet, některé nejsou obratné, pohybově zdatné a většina z nich neumí padat. Rodiče bývají velice opatrní a při odřeném kolenu dítěte bývá i oheň na střeše.“

„Jsem ve věku, kdy se to neřešilo, řeklo se buď opatrný a drž se a bylo to, dětem v nynější době nejvíce právě chybí ta "lítačka" a to volné lezení - zdokonalují se v dovednostech, a praktických činnostech. Když se nenaučí lézt po stromech, táhne se to s ním celý život a většinou je to tzv. nešika i v dalších věcech - fyzických.“

„Dnes jsou děti již dospělé. Lezly na stromy - tzv. čtvrtkmeny nebo polokmeny, takže stromy nebyly vysoké. Pravidla byla tehdy jednoduchá: musel být s nimi dospělý, musely dávat pozor, kam šlapou (na větev ne mimo do prostoru). Naše děti mají klidnou povahu, takže vše probíhalo v klidu. A navíc - modřinu nebo odřeninu považují za běžnou daň průzkumníka.“

„Můj syn poprvé vylezl na pěkně rostlý smrk ve 3 letech do výšky pěti metrů. Sám slezl a jediné co mu pomohlo, byla klidná navigace, jak slézt. Bydlíme na samotě u lesa a naše děti odmalička lezly po stromech přirozeně, tak jako my v dětství. Samy si zvážily, jestli na to mají, či nemají a nikdy se nám nestal úraz.“

„Moje děti lezly na stromy před 30 - ti léty a pravidla stanoveny neměly a úraz také neměly, odřeniny a škrábance se tenkrát neřešily.“

11.9 Zážitky z dětství spojené se stromy

45 respondentů uvedlo, že si nevzpomíná na další zážitky spojené se stromy. Jednotlivé odpovědi byly moc pěkně rozepsané a mnohé se často opakovaly. Nejčastěji respondenty vzpomínaly na vybudované domečky na stromě, bunkry a schovávačky v korunách stromů. Ty jim jako dětem poskytovaly úkryt před okolním světem nebo i zlým psem. Domečky si také respondenti budovali pod stromy nebo mezi stromy. Nejčastěji z větví, listí a dalších přírodních materiálů. Domečky byly místem, kde si jako děti hrály s kamarády, četly nebo se učily. Lezení na stromy vzbuzovalo převážně pocity radosti, dobrodružství, zábavu a pocit překonání se. Trhání ovoce, kradení třešní ze sousedství bylo dalším nejčastějším zážitkem. Příjemné pocity strachu byly spojeny s lezením na cizí strom, případně s útekem před majitelem stromu. Někteří z respondentů uvedli, že ovoce utržené ze stromu bylo vždy chutnější. Česání ovoce je také spojené s lezením na žebřík. Jednotlivé zážitky jsou uvedeny níže, rozdělila jsem je na zážitky velmi časté, časté a málo časté. I přes mnohé modřiny a odřeniny, vzpomíná většina respondentů na tyto zážitky kladně.

Tabulka č. 5 – Zážitky respondentů z dětství

Nejčastější zážitky	Časté zážitky	Výjimečné zážitky
Domeček na stromě, bunkr schovávačka, domeček pod stromy, mezi stromy, domečky z větví, trhání ovoce, kradení třešní, pozorování, lezení po kmenech, lezení, šplhání.	Hra škatulata, hra schovávána, objímání stromů, houpačka na stromě, houpání na větvích, houbaření, sbírání přírodnin – (kaštiny, listy), houpací síť, překonání překážky, houpání na větvích, domečku z mechu a přírodnin u kořenů, obava ze slezání ze stromu, radost z výšek, zlomená větev,	Cvičení na kládách, lano přes větve stromu – šplh na laně, zkoumání ptačího hnízda, kácení stromů, čtení knih, učení, přeskokování klád, hrabání listí, válení se v listí, sázení stromků, zavěšování potraviny pro ptáky, dětské lásky, skákání do sena, hledání samoty, běhání po lesních stezkách, trhání

	drobné úrazy (modřiny, odřeniny), schovávaná, práce v lese, lodičky z kůry, provazová látka mezi stromy.	černého bezu, sběr drobného chrastí, sběr šišek, pozorování skloněných bříz, naslouchání šumění větru, tvoření zvířátek pomocí klacíků, zpěv na stromě, pomoc při hašení požáru.
--	--	--

Zdroj: vlastní zdroj

Vybrané odpovědi:

„Topili jsme tuhými palivy, takže jsme každý rok pomáhali rodičům (dle svých sil a možností) s děláním dřeva v lese (na povolení hajného). Tatínek je myslivec - v lese jsme byli často - od krmení zvěře, dělání posedů a lezení na ně s překrásným výhledem do okolí, sběrem hříbků. Pomáhali jsme s výsadbou nových stromků. Pomáhala jsem také s hašením požáru v lese blízko za naším domem. Vznikl při pálení trávy sousedem.“

„Skákala jsem z nich a čekala, kdy se naučím létat jako létající Čestmír.“

11.10 Realizace programů spojených se stromy

Poslední otázka byla věnována otevřené otázce: „Realizujete ve vaší mateřské škole programy spojené se stromy?“ 1/3 respondentů odpověděla, nerealizujeme. Ostatní respondenti ochotně udávali aktivity, které v mateřské škole s dětmi realizují. V současné chvíli hodnotím, že jsem pravděpodobně položila otázku nesrozumitelně, proto odpovídalo tolik respondentů na tuto otázku, nerealizujeme. 2 respondenti byli ovlivněni předchozími otázkami a mysleli, že se jedná o programy spojené s lezením na stromy – „Využíváme jiné pohybové aktivity“ „ Z důvodu špatné vlastní zkušenosti v MŠ nerealizují“. Nyní bych otázku doplnila, zda respondenti realizují programy

(projekty) či aktivity spojené se stromy. Slovem program jsem měla na mysli všechny zmiňované pojmy.

Oslava **Dne stromů** je mezi respondenty udávána celkem 14 krát. **Den Země** se vyskytl u 4 respondentů. Velmi často se také vyskytovalo sázení stromů, vycházky do lesa a okolí nebo péče o stromy podle aktuálních potřeb. V rámci školního vzdělávacího programu v mateřských školách poznávají a pozorují stromy nebo ptáky. Sbíráání přírodnin se vyskytovalo velmi často. V jednom případě se vyskytla dramatická výchova spojená s hledáním stromu a následným vymyšlením příběhu s prvky dramatiky. Výtvarné a pohybové činnosti byly také zmíněny. U výtvarných aktivit nejčastěji frotáž kůry. Ve spolupráci s Lesy ČR, realizují ve 3 mateřských školách ekologické programy. Uspávání zahrady na zimu bylo zmíněno u 2 respondentů a objímání stromů taktéž.

Projekty vytvářené v rámci školního nebo třídního vzdělávacího programu byly pojmenovány následně:

- Vyprávění starého stromu
- Kouzelný strom
- Příběh stromu
- O čem mluví stromy
- Příroda je náš učitel a my její ochránci
- Stromový skřítek
- Náš kaštan
- Náš strom
- Příroda ve školce
- Mezinárodní projekt strom se slovenskou mateřskou školou
- Projekt Lípa
- Projekt stromy
- Kouzelný podzim
- Strom je živý domov
- Můj kamarád strom, království stromů

11.11 Závěrečné vyhodnocení výzkumných otázek

1. Ovlivňuje velikost obce, ve které se mateřská škola nachází, zda mohou děti lézt na stromy?

Vyhodnocení ukazuje, že nejvíce děti lezou v obcích s méně než 1000 obyvateli, celkem 22. V obcích s počtem obyvatel 1001 – 15 001 a v Praze vyplnilo 18 respondentů, ANO. Další příčku obsadily obce s počtem obyvatel 15 001 – 80 000, zde vyplnilo ANO, 9 respondentů. Zbývajících 8 respondentů bylo z obcí 80 001 – 400 000 obyvatel.

Rozdíly mezi čísly obcí s méně než 1000 obyvateli, Prahou a obcí s počtem obyvatel 1001 – 15 000 nejsou velké, proto se domnívám, že velikost obce v mém výzkumu neovlivňuje, zda děti mohou lézt na stromy.

2. Mohou děti lézt na stromy v zahradě mateřské školy?

Ze získaných dat vyplývá, že děti v zahradě mateřských škol převážně nemohou lézt na stromy. Z celkových 302 získaných odpovědí se 227 respondentů vyjádřilo, že děti nemohou lézt v zahradě jejich mateřské školy na stromy. Naopak 75 respondentů podporuje u dětí lezení na stromy v zahradě mateřské školy.

3. Lezou děti na stromy mimo mateřskou školu za přítomnosti učitelů/ek?

I když počet respondentů, kteří s tím nesouhlasí, je vyšší – celkem 170. V porovnání s předchozí otázkou ANO odpovědělo o 57 respondentů více – 132, nechává děti lézt na stromy mimo mateřskou školu.

Pokud bychom celkově zhodnotily lezení dětí na stromy v zahradě mateřské školy a mimo mateřskou školu jsou čísla celkem vysoká. Domnívala jsem se, že počet respondentů bude nižší, proto mě výsledky překvapily.

4. Jaké jsou nejčastější důvody toho, že děti nemohou v zahradě mateřské školy lézt na stromy?

Hlavním důvodem, proč děti nemohou lézt v zahradě mateřské školy na stromy je obava učitelů o bezpečnost dětí, riziko úrazu a nevhodné stromy k lezení. Stromy jsou v mnohých mateřských školách staré a vysoké. V některých mateřských školách nemají žádné stromy.

5. Jaká pravidla mají stanoveny učitelé/ky, které nechají děti na stromy lézt?

V celkovém vyhodnocení jsem zjistila, že pravidla mateřských škol jsou podobná. Přesto se liší. Cílem všech pravidel je bezpečnost dětí. Mezi nejčastěji uváděným pravidlem byl dozor pedagoga. Počet dětí na jednom stromě se v jednotlivých mateřských školách liší (na 1 strom – 1 dítě, 1 strom – 2 děti, 1 strom – 3 děti). Výška lezení se také liší. Do výšky 1- 1,5 m, do výšky 2 m, do vyznačené výše. Děti mohou do výšky od země po pas konkrétního dítěte. Nelezeme příliš vysoko. Ohleduplnost ke kamarádům se vyskytovala také často. Strkání a tahání není dovoleno.

Další uvedená pravidla:

- Učitelka zkontroluje stav stromů a při lezení je vždy přítomna a dává "dopomoc".
- Malé děti první větve, velké děti max. třetí větve, dohled učitelky důležitý v prvních měsících školního roku.
- Nelámeme větve.
- Ruce máme pro držení a lezení, nesmí v nich být hračka.
- Na stromě sedíme, nehoupeme se, nestojíme.
- Na strom, na který nevylezu sám, mně nikdo pomáhat nebude, až to dokáži sám, mohu tam vylézt.
- Děti si samy zkusí, co zvládnou, později po domluvě mohou vylézat samy do dané výšky.

6. Jaké jsou nejčastější úrazy spojené s lezením na stromy?

Úrazům jsem v dotazníku věnovala 2 samostatné otázky. První byla zaměřena na úrazy, které se staly v mateřských školách, kde respondenti pracují/pracovali. Druhá na úrazy, o který slyšeli od kolegů z mateřských škol.

Modřina a odřenina patří mezi nejčastější úrazy spojené s lezením na stromy. V mateřské škole, kde respondenti pracují/pracovali se takový úraz stal ve 49 případech. Z doslechu pak v 18 případech. Druhým nejčastějším pak byla zlomenina. S tou se na pracovišti setkala 8 respondentů a 16 respondentů o ní slyšelo od kolegů. Tržná rána se stala v 5 případech na pracovišti a ve 2 případech o ní respondenti slyšeli. O otřesu mozku pak slyšeli 4 respondenti a 1 se stal na pracovišti. Další podrobné zpracování méně častých, ale závažných úrazů je zpracováno v tabulkách č. 2 a č. 3.

7. Jaké aktivity spojené se stromy realizují učitelé/ky mateřských škol nejčastěji?

Stromů je kolem nás velké množství. Zajímalo mne, jakým způsobem respondenti stromy přibližují dětem. Znalosti totiž mohou dětem usnadnit i lezení na stromy, rozpoznají stromy, které jsou vhodné k lezení a které naopak méně atd.

Projekty vytvářené v rámci školního nebo třídního vzdělávacího programu byly zmiňovány nejčastěji. Respondenti je mají pojmenované tak, aby děti zaujaly. Oslava Dne stromů je mezi respondenty také velmi často zmiňována. Den Země se také vyskytl. Velmi časté je sázení stromů v mateřské škole nebo mimo ni, vycházky do lesa a okolí nebo péče o stromy podle aktuálních potřeb. V rámci školního vzdělávacího programu v mateřských školách poznávají a pozorují stromy nebo ptáky. Sbíráání přírodnin se vyskytovalo velmi často. Ve spolupráci s Lesy ČR, realizují v některých mateřských školách ekologické programy.

12. Diskuse

Cílem výzkumné části bylo zjištění skutečností týkajících se lezení dětí na stromy od učitelek mateřských škol v České republice. Dotazníky byly rozesílány převážně na emailové adresy mateřských škol, proto předpokládám, že odpovídali převážně ředitelé/ky mateřských škol.

Při zodpovídání otázek nevyvstaly žádné závažnější problémy. Pouze u poslední otázky realizace programů spojených se stromy, odpověděla 1/3 respondentů, že nerealizují. Vyplňování dotazníků probíhalo během měsíce září, kdy mají respondenti mnoho práce se zaběhnutím provozu mateřských škol. Je tedy možné, že mi respondenti chtěli vyjít vstříc a dotazník vyplnili, ale nevěnovali mu plnou pozornost. Nebo jsem otázku položila nesrozumitelně, a tím jsem se ochudila o další možné odpovědi.

Děti převážně lézt na stromy v mateřských školách nemohou. Důvodem toho je nejčastěji obava o bezpečnost dětí, nevhodné stromy k lezení nebo nepřítomnost stromů v zahradách mateřských škol. Zajímavé je tedy zjištění, že mimo mateřskou školu nechává děti na stromy lézt 43,7% respondentů. Tyto údaje přesněji vypovídají o tom, zda respondenti nechávají na stromy děti lézt. Zjištěné údaje jsou pro mne velmi překvapivé. Jedna z vybraných odpovědí: „V zahradě nemáme stromy, ale v sadu necháváme dětem volno, tudíž i lezení po stromech. Pravidla: předem stanovíme, jak vysoko, vždy zajištěn dozor.“ Jako učitelka mateřské školy chápu respondenty, kteří děti na stromy nenechají lézt z obavy o jejich bezpečnost. Bohužel u nás nejsou nejvhodnější podmínky. Což uvádí i jedna z respondentek: „Při počtu dětí ve třídě 28 a dvou učitelkách nelze zajistit bezpečnost dětí.“ Dvě z respondentek upozorňují na další důvod, proč nenechávají děti lézt na stromy: „Nepochopení rodičů pro podobné aktivity“, „Odpovídám za zdraví a bezpečí svěřených dětí, případný úraz bych neobhájila před většinou rodičů ani před zřizovatelem. 3 z respondentů upozornily na špatnou hrubou motoriku dětí, a tak si netroufnou nechat děti na stromy lézt. 1 respondentka uvedla, že její děti na stromy nelezou, jelikož trpí nadváhou a mají strach z výšek. Výzkum Dvořákové a Baboučkové (2010), zaměřený na růst a motorickou výkonnost předškolních dětí zjistil, že motorická výkonnost

je u předškolních dětí spíše stagnující nebo horší a to hlavně v disciplínách náročnějších na koordinaci. Údaje byly srovnávány s celostátním výzkumem z roku 1977.

Děti se přírodě odcizují, to potvrzují zahraniční i české výzkumy, které se zabývají touto problematikou. Výzkum, který nedávno provedli ve Velké Británii, dokazuje, že je daleko vyšší pravděpodobnost, že se dnešní děti zraní při pádu z postele, než při pádu ze stromu (Harris, 2008). Z výsledků vyhodnocení úrazů, spojených s lezením na stromy přineslo zjištění, že nejčastěji se vyskytují modřiny a odřeny. Další úrazy v celkovém rozložení mezi respondenty byly spíše ojedinělé, i když některé velmi závažné. Podrobnější informace k jednotlivým úrazům nemám a nevím, za jakých podmínek se staly. Např. v Německu, kde jsou přírodní zahrady rozšířeny, jsou zřízeny úrazové pojišťovny. Tato možnost u nás není.

269 respondentů v dětství lezlo na stromy, mnohdy o tom ani rodiče nevěděli. Jejich zážitky spojené s lezením na stromy jsou velmi bohaté a mnozí respondenti lezou na stromy i v dospělosti. Počty vlastních dětí lezoucích na stromy jsou vyšší (242), než počty lezoucích dětí v mateřské škole (75). U této otázky by bylo třeba v budoucnu zjistit, kolik respondentů nechává na stromy lézt děti v předškolním věku. Většina respondentů má děti již dospělé a v dětství na stromy lézt mohly. Ovšem v jiné době.

Lezení na stromy u předškolních dětí vyžaduje pevná pravidla. Ta mají stanovena všichni respondenti, kteří děti nechají na stromy lézt v mateřské škole nebo mimo ni, v jejich přítomnosti. „Pády v přírodě bývají velice nebezpečné. Jsou způsobeny obvykle neznalostí terénu či riskováním.“ (Frišová, Coufalová, Soukupová, Kostner, Blažek, 2006: str. 32). Lezení na stromy je v každém ohledu rizikové. Ale pokud má mateřská škola vhodné stromy, s nízkým kmenem a pevnými větvemi, mohou dětem posloužit k pohybu stejně dobře, jako certifikovaná prolézačka (na které hrozí také riziko úrazu). Pokud učitelky zkontrolují stav stromů před lezením a zajistí pod stromem bezpečnou plochu (např. mulčovací kůrou), snižují se rizika úrazu. Jako učitelka v praxi bych lezení na stromy s dětmi realizovala pouze s nižším počtem dětí, na vhodném nízkém stromu, který bych dobře znala a s pomocí druhé kolegyně/kolegy.

Cíl výzkumu byl splněn a odpovědi na výzkumné otázky nalezeny. Další výzkum bych doplnila o dotazníkové šetření mezi rodiči předškolních dětí. Zajímavé by bylo zjištění, zda rodiče nechávají své předškolní děti lézt na stromy.

13. Vybrané aktivity spojené se stromy

Na základě otázky, týkající se realizace programů spojených se stromy, vyvstala příležitost, vyhledat a doporučit vybrané aktivity pro děti předškolního věku. V kapitole č. 4, ve které popisuji metodiku práce v environmentálním vzdělávání, jsem zmiňovala osobnosti věnující se rozvoji environmentální výchovy u předškolních dětí. K těmto osobnostem patří Horká, Burešová, Strejčková, Jančaříková, Franěk a jiní. Od některých uvedených autorů jsem vyhledala monografie, články a vybrala vhodné aktivity. Celé znění vybraných aktivit je uvedeno v přílohách.

- **Ekologická výchova v mateřské škole** je kniha autorky **Horké**. Zde mě zaujala aktivita s názvem: **Les** - děti vytvoří pomocí papírových modelů les a učitelka v roli lesního dělníka děti z lesa vyhání z důvodu vykácení. Děti musí dělníka přesvědčit, proč se musí les zachránit. Jedním z úkolů této aktivity je naučit děti hledat argumenty pro záchranu lesa. (Horká, 1994). Při této aktivitě děti rozvíjí svojí slovní zásobu a přemýšlí o důležitosti svého okolí.
- **Nápady pro mrňata a škvřáta. 2 tučty námětů k poznávání přírody v každém ročním období** je publikace autorek Burešové a Korvasové. Vybrané aktivity prakticky využívají přírodniny: **Javor** – při této aktivitě využijeme nažky javoru a sestavujeme z nich obraz, objevujeme, čím se nažky jednotlivých druhů javorů liší. **Mech** - v akváriu si založíme mechárium pomocí zeminy, mechu a kapradí a posléze pozorujeme změny, které vytvoří rosení popřípadě krátkodobý pobyt živočichů. **Modřín** - je jediný jehličnatý strom, kterému opadává jehličí, proto se jmenuje modřín opadavý. Tmavé výběžky se dají odloupnout a máme "do obchodu pepř". Děti při této aktivitě tento proces pozorují (Burešová, Korvasová, 1993). Při aktivitách s přírodninami děti pozorují změny v přírodě.

- **Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání** je kniha od autorky Jančaříkové. Zde jsem vybrala následující aktivity: **Najdi dva stejné listy** - cílem aktivity je uvědomit si originalitu a jedinečnost všeho živého. Děti běhají po lese a hledají dva stejné listy. Nakonec zjistí, že dva stejné listy neexistují, můžeme hledat jen podobnosti stejně jako každý z nás je originál. **Šiško, umím tě otevřít i zavřít** - při této aktivitě děti pracují s přírodním materiálem a učí se experimentovat. Děti nasbírají šišky z borovice nebo smrků, pokud jsou otevřené, vloží je do studené vody. Šišky se po několika minutách zavřou. Poté je vložíme na topení nebo na suché místo, poté se zase otevřou. **Kouzelnou bránou do lesa** – děti rozvíjejí senzitivitu prostřednictvím konkrétního místa. Vycházka do lesa s dětmi, seznámení s básničkou: Zamykám, zamykám les a plnění úkolů. **Stojí, stojí strom** – děti se naučí říkanku, ve které doplňují přírodniny z lesa. Následně běhají po lese a učitel je honí, dokud se nechytanou přírodniny. Cílem hry je proběhnout se a zopakovat si přírodniny . **Bude zima, bude mráz, kam se ptáčku, kam schováš** – děti se seznámí s písničkou „Bude zima, bude mráz“. Cílem této aktivity je uvědomit si význam dutých (tzv. doupných stromů). Dětem vyprávíme o životě ptáků a zvířat v lese, zmíníme důležitost doupných stromů. **Lidský život a letokruhy stromů** – cílem této aktivity je uvědomění si, že čas běží lineárně. Na špalíky ze stromů s letokruhy umístíme fotografie a ikonky, připomeneme dětem, že se dějí změny během roku.

Inspirovat se můžeme také od učitelů/ek z praxe, kteří přispívají svými projekty a články na metodickém portálu **rvp.cz** nebo publikují své nápady v článcích vydávaných např. v **Informatoriu 3-8** a jiných dalších.

- **Do přírody s otevřenými očima** je název článku z časopisu Informatorium 3-8, od Leblové. Autorka se v článku zaměřuje na hry a činnosti, které podporují vnímání přírody všemi smysly. Hry jsou rozděleny na **tvořivé** a **pohybové**, doprovodné činnosti zde mají také své místo. Z tvořivých her mě zaujala: **Duše stromu** – při této aktivitě se rozvíjí divergentní myšlení. Cílem hry je umět pojmenovat části stromů a vnímat strom jako živý organismus. **Strom mýma očima**, při této aktivitě se rozvíjí empatie. Děti se rozdělí do skupinek

a soustředěně pozorují strom a zjišťují, kdo žije v jeho okolí. Skupinky dětí zapíší s učitelkou své postřehy (Leblová, 2010).

- **Hry v přírodě a s přírodou** je publikace autorek **Doležalové a Kučerové**. Jedna z kapitol knihy je věnována hrám v lese. Vybrala jsem následující: **Hádej, hádači** – při této hře se rozvíjí sluchové vnímání a komunikace. S dětmi se posadíme v lese a dáváme jim předem připravené hádanky. **Vyplašená zvířata** – cílem je rozvoj obratnosti a orientace v prostoru. Dětem vyprávíme příběh o plašení lesních zvířátek. Vymezíme prostor v lese, kde se děti mohou pohybovat a zde umístíme zvířátka na obrázcích. Děti je hledají v úkrytech a obrázky si mohou nechat. Mezi dětmi běhá strážce lesa, který hlídá hlučnost dětí. Pokud je některé z dětí moc hlučné, strážce mu odebere obrázek (Doležalová, Kučerová, 2004). Vybrané hry se hodí pro starší předškoláky, vhodné využití na přírodovědných vycházkách nebo na škole v přírodě.
- **Ekologická výchova nejmenších a malých** od autorky Čížkové. Publikace je zaměřena na projekty a náměty. Vybrala jsem aktivity: **O rozmazlené hrušce** – zde se propojuje příběh s pohybem. **Můj strom** – děti hmatem poznávají strom, ve dvojici si jedno z dětí zaváže oči a druhé ho dovede ke stromu, který hmatem poznává. Po sundání šátku z očí hledá strom pomocí zraku i hmatu (Čížková, 1996).
- **Ekolístky**, autorkou publikace je **Jančaříková**. Metodické listy jsou rozděleny do 26. zamyšlení. Doporučila bych aktivitu – **Podzimní hry s listy** – děti sbírají listy a posléze je řadí podle odstínů barev. Není jedno správné řešení (Jančaříková, 2004). Přírodniny můžeme využít mnoha způsoby (např. listy se dají využít k rozvoji předmatematického myšlení – třídění, k výtvarným činnostem – lepení, otiskování aj.

Nabídka publikací a zdrojů je opravdu pestrá a ulehčuje práci nejenom učitelům. Jednotlivé aktivity je možné upravit si podle potřeb skupiny dětí. Environmentální výchovu můžeme realizovat při běžných vycházkách s dětmi. Každý den není slunečný, abychom mohly pozorovat krásu okolní přírody. Nepříznivé počasí nemusí znamenat pouze nutnou vycházku, pokud ji zpestříme hrou, děti budou nadšené a čas strávený venku pro ně bude zábavný. Někdy stačí se jen rozhlédnout okolo sebe přiblížit dětem děje v přírodě, podle změn v ročním období.

14. Závěr

Diplomová práce se věnuje přírodní zahradě v mateřské škole, která si u nás po vzoru ze zahraničí, získává stále více příznivců.

Teoretická část práce analyzuje význam a budování přírodních zahrad v mateřských školách. Bezpečnost dětí a možná rizika, jsou zde také popsána. U dnešních dětí převažují převážně sedavé činnosti, a tím jsou ochuzeny o zážitky spojené s přírodou, zážitkem může být např. lezení na stromy. Pobyt v přírodní zahradě dětem otevírá nové možnosti pohybových aktivit. Členitost a rozmanité prvky, které se dají měnit, rozvíjí u dětí fantazii, hrubou motoriku, inteligenci a další.

Výzkumná část se zaměřila na zjišťování skutečností, týkajících se lezení dětí na stromy v mateřských školách po celé České Republice. Získávání dat probíhalo online dotazníkovým šetřením. Odpovědělo 302 učitelů/ek mateřských škol. Zjistila jsem, že v zahradách mateřských škol, děti převážně lézt nemohou, uvedlo to 75,1% respondentů. Hlavním důvodem je obava o bezpečnost dětí (mnohdy mají respondenti ve třídách 28 dětí, nelze pak takovou činnost realizovat). Některé mateřské školy nemají vhodné stromy k lezení nebo se stromy v jejich zahradách nevyskytují vůbec.

Zajímavé je zjištění, že mimo mateřskou školu nechá děti lézt na stromy 43,7% respondentů. Pravidla mají mateřské školy stanoveny různé, ale všechny usilují o zajištění bezpečnosti dětí. Mezi nejčastěji zmíněným úrazem, spojeným s lezením na stromy, byla modřina, odřenina. Další zjištěné úrazy byly v celkovém součtu respondentů spíše ojedinělé, i když v některých případech velmi závažné.

Někteří z respondentů upozornili na špatnou hrubou motoriku dnešní předškolních dětí. Podle Britských výzkumů se děti častěji zraní při pádu z postele, než při pádu ze stromu. Důvodem toho je, že se více aktivity dětí přesouvají převážně do místností. Přírodní zahrada je výbornou učebnou. Děti se seznamují s jevy v okolí zážitky a přirozeně se pohybují.

V závěru jsou uvedeny vybrané aktivity vhodné k seznamování dětí (nejen) se stromy. Tato potřeba vyvstala na základě otázky, spojené s realizací programů spojených se stromy.

Výzkum dokládá, že lezení dětí na stromy v mateřských školách není tak ojedinělé, jak by se mohlo na první pohled zdát. U předškolních dětí se jedná o lezení

na nízké vhodně vybrané stromy, které předem zkontrolujeme. Znalosti o jednotlivých dětech a seznámení s pravidly dopomáhají k bezpečnosti takové aktivity.

15. Abstrakt

V diplomové práci se věnuji tématu přírodní zahrady v mateřské škole, která se začíná v České republice rozšiřovat, po vzoru ze zahraničí. V teoretické části vymezuji, jaká by měla být zahrada pro děti a také význam vlivu prostředí na vývoj osobnosti dítěte. Dále přibližuji stručnou historii vyučování pod širým nebem. Podrobněji popisuji proces vytváření zahrady v přírodním stylu a její prvky se zaměřením na rostliny, hlavně stromy a keře. Součástí práce jsou také praktické zkušenosti z procesu tvorby přírodní zahrady ve vybraných mateřských školách. V závěru teoretické části uvádím možnosti financování zahrady.

Výzkumnou část jsem založila na metodě dotazníku a data jsem zpracovala kvantitativně. Pomocí online dotazníku, jsem oslovila učitele/ky mateřských škol po celé České republice. Odpovědělo 302 respondentů. Cílem výzkumné části bylo, zjištění skutečností týkajících se lezení dětí na stromy mezi učiteli mateřských škol po celé České republice. Získaná data jsem analyzovala a následně vyhodnotila. Zjistila jsem, že v zahradách mateřských škol děti převážně na stromy lézt nemohou (75,1% respondentů). Hlavním důvodem je obava o bezpečnost dětí, nevhodné stromy k lezení nebo nepřítomnost stromů. Překvapivé je zjištění, že mimo mateřskou školu nechá děti lézt na stromy 43,7% respondentů. Mateřské školy mají stanovena různá pravidla k lezení dětí na stromy, všechny usilují o zajištění bezpečnosti dětí. Výzkum dokládá, že lezení dětí na stromy v mateřských školách není tak ojedinělé, jak by se mohlo na první pohled zdát. V závěru práce uvádím vybrané aktivity spojené se stromy.

Abstrakt

I devoted in the diploma thesis a theme natural gardens in kindergarten, which is starting gaining popularity in Czech republic from abroad's model. I define in theoretical section how the garden should look like and also significance of environmental effects on child's personality development. And I approximate history of open-air teaching. I describe into the details process creating garden in natural style and her elements focusing on plants, especially trees and shrubs. The work includes also practical experience from process of creating natural gardens in selected kindergarten. I mention at the end of theoretical section options for funding garden.

I based research section on questionnaire method and I evaluated data qualitatively. I had adressed kindergarten teachers throughout Czech republic by online questionnaire. 302 respondents answered. The object of research section was to find facts relate climbing children the trees between kindergarten teachers throughout Czech republic. I analyzed the obtained data and after I evaluated them. I found that children are usually not allow to climb the trees on garden in kindergarten (75,1% respondents). The main reason is the fear of children's security, inappropriate trees for climbing or trees absence. Surprising finding is, that out of kindergarten let children climb the trees 43,7% respondents. Kindergarten has determined different rules for climbing children on trees, all of them are seek to ensure children's security. The research shows, that climbing children the trees is not rare, how it could look at first sight. I present selected activities related to trees in conclusion.

16. Seznam použité literatury a zdrojů

1. BOOMGAARDENOVÁ, H. OFTRINGOVÁ, B. OLLIG, W. *Přírodní zahrady, 35 nápadů jak vytvořit nový životní prostor*. Brno: Cpress, 2012. 142s. ISBN 987-80-264-0032-5
2. BUREŠOVÁ, K. Představení projektu. In. BUREŠOVÁ, K. *Učíme se v zahradě*. 1.vyd. Chaloupky o.p.s., 2007,3 - 4s. ISBN neuvedeno
3. BUREŠOVÁ, K. KORVASOVÁ, H. *Nápady pro mrňata a škvřáta. 2 tucty námětů k poznávání přírody v každém ročním období*. Ekocentrum Brno: 1993. 1. vyd.
4. BUREŠOVÁ, K. STRAKOVÁ, J. Zachraňme školní zahrady. Moderní vyučování: Časopis pro nové programy v českém základním školství. Roč. 13, č. 10/2007, 3-5s. ISSN: 1211-6858
5. CENTRUM PREVENCE. Metodika k prevenci dětských úrazů. Pro mateřské školy, pro I. stupeň základních škol, pro II. stupeň základních škol, pro volný čas [online]. Dětství bez úrazů o.p.s., 2006. [cit. 2013-7- 25]. 100 s.
Dostupný z WWW
http://www.centrumprevence.cz/img/prevence_urazu.pdf
6. ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*. Praha: Karolinu, 1992. 1.vyd. 142s. ISBN 80-7066-550-5
7. ČÍŽKOVÁ, Z. *Ekologická výchova nejmenších a malých. Projekty a námětník*. Pražské ekologické centrum. 1996. 142 s. ISBN 80-901377-5-x
8. DOLEŽALOVÁ, E. KUČEROVÁ, A. *Hry v přírodě a s přírodou*. Praha: Mladá Fronta, 2004. 1.vyd. 160 s. ISBN 80-204-1142-9
9. DROBÍLKOVÁ, M. *Ekologická poradna. Jak se sázejí stromy*. Veronica. 22, 2008, č. 2, 28s.
10. DVOŘÁKOVÁ, H. BABOUČKOVÁ, V. JUSTIÁN, J. *Studie pohybové výkonnosti předškolních dětí* [online]. Hana Dvořáková, doc. PhDr. CSc. docentka Univerzity Karlovy v Praze, Pedagogická Fakulta, katedra tělesné výchovy. [cit. 2013-6-5].
Dostupný z WWW
http://hana-dvorakova.cz/Vyhodnoceni_projektu_HT.pdf

11. EDOTACE.CZ. Nás učí příroda 2014. [online]. [cit. 2013-9-5].
Dostupný z WWW.
<http://www.edotace.cz/katalog-dotaci/nas-uci-priroda-11829/>
12. FOTTOVÁ, M. *Pobyt dětí předškolního věku venku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 1. vyd. 117s. ISBN neuvedeno
13. FRANĚK, M. Vzdálení dětí přírodnímu prostředí. Sisyfos. Zpravodaj ekologické výchovy 14, 2001: č. 11, 22 s.
14. FRIŠOVÁ, L. COUFALOVÁ, L. SOUKUPOVÁ, K. KOSTNER, R. BLAŽEK, J.
Úrazy dětí. Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., 2006. 36 s. ISBN 80-86991-72-5
15. GÁLOVÁ, R. *Bezpečný domov pro dítě*. ERA group spol. s.r.o. Brno: 2007. 125s.
ISBN 978-80-7366-096-3
16. GRÜNDLER, E. C. SCHÄFER, N. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu*.
Význam, plánování, realizace. Ministerstvo životního prostředí. 2010. 1. vyd. 85s.
ISBN 987-80-7212-523-4
17. HAMATOVÁ, L. Přírodní živly. PEDAGOGICKÉ VĚNO. Přírodní živly. [online].
[cit. 2013-6-5] Dostupný z WWW
<http://www.pedagogickeveno.cz/priklady-dobre-praxe/vms/celorocni/prirodni-zivly/>
18. HARRIS, S. The Xbox generation: Why children are now more likely to be hurt falling out of bed than from a tree. Mail online [online]. Last updated at 00:24 19 April 2008. [cit. 2013-8-17]. Dostupný z WWW
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-560644/The-Xbox-generation-Why-children-likely-hurt-falling-bed-tree.html>
19. HORKÁ, H. *Ekologická výchova v mateřské škole*. 1. vyd. Brno: Oddělení předškolní výchovy CDVU MU, 1994. 29s. ISBN neuvedeno.
20. HRUBOŠOVÁ, P. Školní zahrada. Rodina a škola: Časopis pro všechny rodiče a učitele. Roč. 60, č.6/2013, 10 – 13s. ISBN 0035 – 7766
21. CHALOUPKY. Na Vysočině je již téměř padesátka přírodních zahrad [online], [2011-06-11]. [cit. 2013-7- 5]. Dostupný z WWW
<http://www.chaloupky.cz/cs/2-na-vysocine-je-jiz-temer-padesatka-prirodnich-zahrad.html>

22. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Grada Publishing a.s. 2007. 1 vyd. 272 s. ISBN 987-80-247-1369-4
23. JANČAŘÍKOVÁ, K. *Ekolístky*. Metodické listy Svatojánské koleje. Praha: 2004. 176 s. ISBN neuvedeno
24. JANČAŘÍKOVÁ, K. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Dr. Josef Raabe. Praha: 2010. 1. vyd. 148s. ISBN 987 -80-86307-95-4
25. JANČAŘÍKOVÁ, K. Pedagogika pod širým nebem. Sedmá generace,2010/1 XIX. Ročník, 10 – 13 s. ISSN 1212-0499
26. KAPUCIÁNOVÁ, M. *Lesní mateřské školy*. Praha. 2010. 118s. Diplomová práce. vedoucí práce: PhDr. Kateřina Jančaříková Ph.D. :UK Pedagogická fakulta
27. KATZMANN, S. J. TRIBUTSCH, Ein Garten, wie Kinder ihn lieben. Gartengestaltung für Kinder [online]. Die umweltberatung August, 20011. [cit. 2013-7- 24]. Dostupný z WWW. <<http://images.umweltberatung.at/htm/Garten-fuer-Kinder-Infobl-Garten.pdf>>
28. KASINOVÁ, E. ...jak (dobře) jde žít bez čtyř stěn... In. STREJČKOVÁ, E. a kol. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2005. 26 - 30s. ISBN 80-72-12-382-3
29. KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Academia, 2007. 132s. ISBN 978-80-200-1451-1
30. KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Grada Publishing, a.s., 2005. 84s. ISBN 80-247-0852-3
31. KŘIVÁNKOVÁ, D. Přírodní zahrada. In BUREŠOVÁ, K. *Učíme se v zahradě*. 1.vyd. Chaloupky o.p.s., 2007, 53 - 56s. ISBN neuvedeno
32. LEBLOVÁ, E. Do přírody s otevřenýma očima. Informatorium: Časopis pro výchovu dětí od 3-8 let v mateřských školách a školních družinách. Roč. 17. č. 5/2010. 28-29 s. ISBN 1210 – 7506
33. LIEDLOFFOVÁ, J. Koncept kontinua: *Hledání ztraceného štěstí pro nás a naše děti*. Praha: Dharma Gaia, 2007. 1.vyd. 174 s. ISBN 978-8086685-79-3

34. MACHÁTOVÁ, *Děti a zahrady - krátká zpráva z mezinárodní konference v Krems an der Donau*. [online]. Chaloupky, 4. 11. 2010, [cit. 2013-7-27].
Dostupný z WWW.
<<http://www.chaloupky.cz/cs/2-deti-a-zahrady-kratka-zprava-z-mezinarodni-konference-v-krems-an-der-donau.html>>
35. MORQUES, F. Vychovávat ve shodě s přírodou. Informatorium: Časopis pro výchovu dětí od 3 – 8 let v mateřských školách a školních družinách. Roč. 14, č.5/2007, 16s. ISBN 1210 – 7506
36. MORQUES, F. Z historie školních zahrad. Envigogika [online]. 2010. Roč. 5, č. 2. [2010 -9-30]. [cit. 2013-7-21]. Dostupný z WWW.
< <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/333/338>>
37. NADACE ČEZ. [online]. Oranžové hřiště. Bezpečnost na hřišti. [cit. 2013-10-10] Dostupný z WWW.
< <http://www.nadacecez.cz/cs/projekty/oranzova-hriste/bezpecnost.html>>
37. NADACE ČEZ. [online]. Oranžové hřiště. Nadace ČEZ vyhlašuje grantové řízení Oranžové hřiště pro rok 2013. [cit. 2013-9-10] Dostupný z WWW.
<<http://www.nadacecez.cz/cs/vyhlasovana-grantova-rizeni/oranzove-hriste.html>>
38. NADACE PROMĚNY. Grantová výzva 2013 [online]. [cit. 2013-9-20].
Dostupný z WWW.
< <http://www.nadace-promeny.cz/cz/web/granty/zahradahrou/index.html> >
39. NADACE PROMĚNY. Jaké volit herní prvky pro zahradu? [online]. [cit. 2013-7-25]. Dostupný z WWW.
<<http://www.portalpromen.cz/cz/skolni-zahrady/nazory/article/4/jake-volit-herni-prvky-pro-zahradu.html>>
40. NADACE PROMĚNY. Zahradá hrou. Richard Louv: Byli jsme posledními dětmi v lese? [online]. [cit. 2013-6-10] Dostupný z WWW.
<<http://www.portalpromen.cz/cz/skolni-zahrady/nazory/article/15/richard-louv-byli-jsme-poslednimi-detmi-v-%20lese.html>>

41. NIŽARADZEOVÁ, L. LEHMANNOVÁ, A. Jak naplánovat a financovat školní biozahradu [online]. Přednášky z konference Školní biozahrada Praha, 19. 10. 2012. Biospotřebitel [cit. 2013-7- 25] 59s. Dostupný z WWW.
<http://biospotrebitel.cz/wp-content/uploads/2012/10/Alena-Lehmannov%C3%A1-Jak-napl%C3%A1novat-a-financovat-%C5%A1koln%C3%AD-biozahradu.pdf>
42. NOVOTNÁ, M. Vedeme děti ke vztahu k přírodě. Informatorium: Časopis pro děti od 3-8, v mateřských školách a školních družinách. Roč. 16, č. 9/2009, 7s.
ISBN 1210 – 7506
43. PRŮCHA, J. *Pedagogický výzkum, uvedení do teorie a praxe*. Praha:1995. Ústav pedagogických a psychologických výzkumů, pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. ISBN 80-7184-132-3
44. ONDŘEJ, M, M. Dopřejte dětem trochu rizika, potřebují to, říkají zastánci přírodních hřišť. Ekolist.cz [online]. 6.4.2011 13:56, Praha. [cit. 2013-6-10]. Dostupný z WWW.
<http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/doprejte-detem-trochu-rizika-potrebuji-to-rikaji-zastanci-prirodnich-hrist>
45. OPERAČNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Dotace na zahrady a dětská hřiště v přírodním stylu při mateřských školách. [online] [cit. 2013-6-10]. Dostupný z WWW
<http://www.envic-sdruzeni.cz/opzp/opzp-aktuality/dotace-na-zahrady-a-detska-hriste-v-prirodnim-stylu-pri-materskych-skolach.htm>
46. PŘÍRODNÍ ZAHRADA. Podporovat fantazii a kreativitu. [online]. [cit. 2013-6-14] Dostupný z WWW.
<http://cz.natur-im-garten.at/start.asp?b=6523>
47. RUBEŠOVÁ, I. Podíl času stráveného ve vnitřních a venkovních prostorách. Praha, 2010. 65 s. Bakalářská práce, vedoucí práce: PhDr. Kateřina Jančaříková Ph.D.:UK Pedagogická fakulta
48. ŘÍHOVÁ, H. VANĚK, V. *Bydlíme i na zahradě*. Brázda, s.r.o., 2004. 223s. ISBN 80-209-0324-0

49. SBÍRKA ZÁKONŮ. Ministerstvo vnitra České republiky. Praha: [online]. 2005. Vyhláška 410/2005 Sb. [cit. 2013-9-27]. Dostupný z WWW. <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?sn=y&hledany=410%2F2005&zdroj=sb05410&cd=3&typ=r>
50. SELLY, P, B. On the Simple Joys of Tree Climbing. Natural Child magazine [online]. copyright © 2008-2013. [cit. 2013-08-17]. Dostupný z WWW http://www.naturalchildmagazine.com/1306/on_the_simple_joy_of_tree_climbing.html
51. STREJČKOVÁ, E. a kol. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2005. 61 - 78s. ISBN 80-72-12-382-3
52. SVAZ VENKOVSKÉ TURISTIKY. Přírodní zahrady bez hranic, Naturgärten ohne grenzen. [online]. [cit. 2013-7- 5]. Dostupný z WWW http://www.svazvt.cz/aktuality/Prirodni_zahrady_-_infoletak.pdf
53. SVOBODA, T. Co považují za přírodní zahradu? Přírodní zahrady © 2009 - 2013 [online]. [cit. 2013-7- 25]. Dostupný z WWW. <http://www.prirodnizahrady.com/prirodni-zahrada.html>
54. SVOBODA, M. A KOL. Jak na ekologickou školní zahradu – praktický manuál pro školy [online]. Nadační fond Zelený poklad. [cit. 2013-9- 25]. Dostupný z WWW. http://www.zelenypoklad.org/soubory/zp_manual_brozura.pdf
55. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, 2004. 1.vyd. 71s. ISBN 80-204-1187-9
56. ŠULOVÁ, L. *Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie*. In: MERTIN, V. GILLERNOVÁ, I. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřských škol*. Praha: Portál, s.r.o., 2010. 2.vyd. 13-23s. ISBN 987-80-7367-627-8
57. ŠŮROVÁ, J. EKOZAHRADY. Návrhy a realizace zahrad. Zahrada pro děti. [online]. [cit. 2013-6-14] Dostupný z WWW. <http://ekozahrady.surov.cz/?art=prodeti>
58. VERONICA. Ekologický institut. Certifikace přírodních zahrad [online]. [cit. 2013-7- 5]. Dostupný z WWW. <http://www.veronica.cz/?id=465>

59. VÍTKOVÁ, Z. Děti tráví venku čím dál méně času. Stejně jako dospělí. Ekolist.cz [online]. 21.6.2013 01:55. Praha.[cit. 2013-6-10] Dostupný z WWW
<<http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/zpravy-zd/deti-travi-venku-cim-dal-mene-casu-stejne-jako-dospeli>>
60. VÍTKOVÁ, Z. Přírodní zahrada - když se snoubí užitek záhonů s kouzlem divočiny [online]. Ekolist.cz. Zelená domácnost. Rady a návody. [cit. 2013-6-10] Dostupný z WWW
<<http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/prirodni-zahrada-kdyz-se-snoubi-uzitek-zahonu-s-kouzlem-divociny>>
61. VOŠAHLÍKOVÁ, T. *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. Praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol. Ministerstvo životního prostředí. 2010. 73s. ISBN 978-80-7212-537-1
62. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: TAURIS, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00
63. ZAHRADA PRO RADOST. Děti v zahradě [online]. [cit. 2013-7- 25]. Dostupný z WWW.
<<http://www.zahradaproradost.cz/perma/deti-v-zahrade>>

16. 1 Elektronické zdroje (kontakty do mateřských škol)

K. 1.: Rejstřík škol a školských zařízení [online].

[<http://rejskol.msmt.cz/>](http://rejskol.msmt.cz/)

K. 2.: Praha. eu portál hl. m. Prahy [online].

<http://www.praha.eu/extranet/skola-war/skoly.jsp>

K. 3.: Středočeský kraj [online].

<http://www.kr->

[stredocesky.cz/portal/odbory/skolstvi/Adres%C3%A1%C5%99+%C5%A1kol.htm](http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/skolstvi/Adres%C3%A1%C5%99+%C5%A1kol.htm)

K. 4.: Olomoucký kraj [online].

<http://www.kr-olomoucky.cz/adresar-skol-a-skolskych-zarizeni-cl-276.html>

K. 5.: Kraj Vysočina [online].

<http://extranet.kr-vysocina.cz/seznam-skol/materske-skoly>

K. 6.: Pardubický kraj [online].

<http://www.pardubickykraj.cz/adresar-skol>

K. 7.: Ústecký kraj [online].

<http://www.kr-ustecky.cz/skolstvi.asp>

K. 8.: Školy a školská zařízení Jihomoravského kraje [online].

<http://www.orgman.cz/skolyjm/0a-zn.htm>

K. 9.: Katalog školek - dětský seznam [online].

[http://www.detsky-seznam.cz/ >](http://www.detsky-seznam.cz/)

K. 10.: Cz.Školka.cz [online].

[http://www.czskolka.cz/>](http://www.czskolka.cz/)

17. Seznam použitých grafů, tabulek a obrázků

Seznam grafů

Graf č. 1.: statistika respondentů

Graf č. 2.: Věk učitele/ky

Graf č. 3.: Kraj (ve kterém se nachází vaše mateřská škola)

Graf č. 4.: Velikost obce (ve které se nachází vaše mateřská škola)

Graf č. 5.: Mohou děti v zahradě vaší mateřské školy lézt na stromy?

Graf č. 6.: Lezení dětí na stromy v krajích

Graf č. 7.: Mohou děti lézt na stromy mimo mateřskou školu ve vaší přítomnosti?

Graf č. 8.: Máte v zahradě vaší mateřské školy surové kmeny stromů nebo

kořeny vhodné k lezení dětí?

Graf č. 9.: Mohou vaše vlastní děti lézt na stromy?

Graf č. 10.: Lezl/a jste jako dítě na stromy?

Seznam tabulek

Tabulka č. 1.: Věk učitele/ky

Tabulka č. 2.: Úraz v mateřské škole, kde respondenti pracují/pracovali

Tabulka č. 3.: Úraz, o kterém respondenti slyšeli od kolegů z jiných MŠ

Tabulka č. 4.: Úrazy zmiňované respondenty

Tabulka č. 5.: Zážitky respondentů z dětství

Seznam obrázků

Obrázek č. 1.: Zastaralé prvky zahrady mateřské školy